

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής
Πολιτικής
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Κοινωνική και Εκπαιδευτική Πολιτική»
Κατεύθυνση: «Κοινωνικές Διακρίσεις,
Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη»

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ **ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ**

Φοιτητής: Λεωνίδας Δημήτριος Κοτρόγιαννος

ΑΜ:3032201701411

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ (ΓΙΟΥΛΗ) ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΑΚΗ

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Φωτεινή (Έφη) Γαζή

Δέσποινα Καρακατσάνη

Κόρινθος 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	10
1.1. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ.....	10
1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΑ.....	12
1.3. Η ΕΛΛΑΔΑ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ.....	14
1.4. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ	18
1.5. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ	21
1.6. Η ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ	25
1.7. ΔΙΑΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	30
2.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	30
2.2. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ	33
2.3. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	40
3.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	40
3.2. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ.....	42
3.3. ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	43
3.4. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	53
4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	53
4.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	57
5.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ	57
5.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	60
5.3. ΑΠΟΨΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ	65
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	75
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	81

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρώπη και πολύ περισσότερο η Ελλάδα, βίωσαν μια τεράστια προσφυγική κρίση τα τελευταία χρόνια, καθώς οι μεταναστευτικές ροές έλαβαν τεράστιες διαστάσεις. Η Ελλάδα δεν αντιμετώπισε για πρώτη φορά το μεταναστευτικό φαινόμενο καθώς από την δεκαετία του 1990 έχει δεχθεί μεταναστευτικά ρεύματα, τα οποία την μετέτρεψαν από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών και προσφύγων. Λαμβάνοντας υπόψη το δυναμισμό του φαινομένου, οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν σε κοινωνικό, πολιτιστικό, οικονομικό και πολιτικό επίπεδο, οδηγώντας τις κοινωνίες να αποβάλλουν τον εθνικόμόνοπολιτιστικό χαρακτήρα τους, καθώς άνθρωποι με διαφορετικές εθνικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές καταβολές κλήθηκαν να συμβιώσουν στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, έρχονται στο προσκήνιο και ιδιαίτερα στο χώρο της εκπαίδευσης, φαινόμενα όπως η ξενοφοβία, ο ρατσισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Σε ένα κοινωνικό περιβάλλον τόσο πλουραλιστικό, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εκπαίδευση. Η εκπαίδευση ως θεμελιώδες δικαίωμα των παιδιών, ανεξάρτητα από το καθεστώς στο οποίο βρίσκονται, επιβάλλεται να μπορέσει να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και να δημιουργήσει τις συνθήκες για να μάθουν να αλληλεπιδρούν δημιουργικά με τους συνανθρώπους τους και να συνεργάζονται αποτελεσματικά, ανεξάρτητα από τη χώρα προέλευσής τους ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους.

Σε αυτό το πλαίσιο, πρέπει να κινηθεί η εκπαιδευτική πολιτική ώστε να προωθηθεί μια αποτελεσματική ένταξη όλων των μαθητών, δηλαδή μια πολιτική ίσων κοινωνικών δικαιωμάτων από κοινού με την προώθηση των συμπεριφορών που στρέφονται ενάντια στις διακρίσεις και προς την ένταξη, την εμπέδωση της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού στην διαφορετικότητα.

Στην Ελλάδα λόγω των μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών και της μετατροπής της σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία, η εκπαίδευση εισήλθε στο κλίμα του διαπολιτισμικού χαρακτήρα, και η μορφή της ανανεώθηκε λαμβάνοντας την ανάγκη των μαθητών να

διατηρήσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα καθώς και να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς.

Σκοπός της παρούσας εργασίας, μέσω της έρευνας και πιο συγκεκριμένα της μελέτης περίπτωσης που διενεργήθηκε, ήταν να μελετήσει την εκπαίδευση των μεταναστών στην Ελλάδα εξετάζοντας το θεσμικό πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί και το κατά πόσο η εκπαίδευση μεταναστών και οι υφιστάμενες μέριμνες σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής συμβάλλουν στην ενσωμάτωση και ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου πραγματοποιήθηκε έρευνα σε σχολική μονάδα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, οι εξελίξεις αναφορικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης βρίσκονται σε περίοπτη θέση στην πολιτική ατζέντα των χωρών. Η αύξηση των μεταναστευτικών ροών καθώς και η αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει τις πολιτικές εξελίξεις είναι ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι συνηγορούν στην διατήρηση του ενδιαφέροντος στην κοινή γνώμη για το φαινόμενο της μετανάστευσης.

Το μεταναστευτικό φαινόμενο ως ένα σύνθετο, περίπλοκο και δυναμικό φαινόμενο, οδηγούμενο από πολλούς λόγους που ανάγονται στην ανάγκη για επιβίωση, στον φόβο για καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στον πόλεμο, απολήγει στην μόνιμη ή προσωρινή εγκατάσταση σε άλλα κράτη.

Η πρόσφατη κρίση που ξέσπασε το 2015, ως αποτέλεσμα του πολέμου στην Συρία, οδήγησε στην μεγάλη ροή προσφύγων και μεταναστών εκδηλώνοντας με εκρηκτικό τρόπο το αδιέξοδο της Ευρώπης στο προσφυγικό ζήτημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια να υφίσταται μια πρωτοφανή κατάσταση έκτακτης ανάγκης, καθώς ο αριθμός των μεταναστών-προσφύγων που έφταναν, ειδικότερα τη διετία 2015-2016, ήταν εξαιρετικά μεγάλος και οι υποδομές και υπηρεσίες καταγραφής ήταν αδύνατον να καλύψουν τις τεράστιες ανάγκες.

Στο εσωτερικό της κοινωνίας οι μετανάστες αντιμετωπίζονται ως μια ευπαθή κοινωνική ομάδα που έρχεται συχνά αντιμέτωπη με φαινόμενα όπως η ξеноφοβία, ο ρατσισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός και εν γένει με τις παθογένειες που ενυπάρχουν στο εσωτερικό της κάθε κοινωνίας. Ο σεβασμός στην διαφορετικότητα και στην ίση μεταχείριση είναι πολύ σημαντικός, διότι το κράτος σε μια τέτοια κρίση αντιμετωπίζει και το αυξανόμενης βαρύτητας καθεστώς των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες φέρνουν στο προσκήνιο την ένταση που προκαλούν οι αντιτιθέμενες προτεραιότητες της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αναγκαιότητα της προστασίας των δικαιωμάτων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την συμβίωση σε μια πλουραλιστική κοινωνία.

Στην περίπτωση της Ελλάδας η μετανάστευση δεν αποτελεί νέο φαινόμενο καθώς έχει σημαδέψει έντονα την Ελληνική κοινωνία ήδη από τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα που δέχτηκε στις αρχές του 1990 και την μετατροπή της από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Όντας λοιπόν στο κέντρο της κρίσης, η Ελλάδα ανέλαβε να διαχειριστεί ένα άνευ προηγουμένου κύμα εισόδου προσφύγων, μια διαχείριση πολύπλοκη και απαιτητική, δεδομένων των οικονομικών και διεθνών συνθηκών αλλά και του αναχρονιστικού της θεσμικού πλαισίου που είναι πολύ πρόσφατο, καθώς αναπτύχθηκε μετά τη δεκαετία του 1990 ενώ μέχρι τότε ρυθμιζόταν από τον νόμο του 1929, κάνοντας τον τρόπο διαχείρισης περισσότερο αναχρονιστικό παρά αποτελεσματικό.

Επίσης στο πολιτικό σκηνικό της Ελλάδας και της Ευρώπης επικρατούσε μια γενικευμένη κατάσταση ανασφάλειας και φόβου, η οποία από πολλούς θεωρείται ότι προκαλείται από τους «ξένους» και δυνητικά θα εξαλειφθεί μόλις η κοινωνία απαλλαγεί από αυτούς. Η ρητορεία φόβου και η άνοδος της ακροδεξιάς και του ξενοφοβικού ρεύματος είναι εντυπωσιακή στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.

Η εμβληματική φιγούρα του «ξένου» είναι κάτι που έχει απασχολήσει πολλούς στοχαστές που έχουν αναφερθεί στην έννοια του «ξένου» ως θεωρούμενης κοινωνικής απειλής. Αυτές οι θεωρούμενες ως προβληματικές ιδιότητες του ξένου τείνουν να τον καταστούν υπεύθυνο για μια σειρά από δεινά, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οικονομικά συμφέροντα και πολιτικές επιλογές (Τρουμπέτα,2012).

Οι κυβερνητικές αρχές των χωρών υποδοχής έχουν δύο στόχους ως προς τους μετανάστες και τους πρόσφυγες. Ο πρώτος είναι ο περιορισμός των μεταναστευτικών ροών και ο δεύτερος είναι η εν γένει διαχείριση όσων έχουν εισχωρήσει. Ως προς το πρώτο, θεωρείται η θέσπιση ολοένα και πιο αυστηρών κριτηρίων τόσο για την είσοδο στην χώρα όσο και για την παραμονή. Ως προς τις πολιτικές ένταξης, τα κράτη στοχεύουν στην οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών και των προσφύγων. Ως εκ τούτου, η διαδικασία της ένταξης μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων στις κοινωνίες υποδοχής έχει γίνει αντικείμενο μελέτης διαφόρων επιστημονικών προσεγγίσεων, που ανάλογα με την έμφαση που θέλουν να δώσουν σε διαφορετικές πλευρές των διαδικασιών αυτών προτείνουν διαφορετικούς ορισμούς.

Ακόμα και οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάλογα με την εθνική τους προσέγγιση στο φαινόμενο τείνουν να υιοθετούν διαφορετικούς ορισμούς, βάσει κυρίως του τρόπου με τον οποίο επιλέγουν να εντάξουν στην κοινωνία τους πρόσφυγες και μετανάστες (Baldwin, 2005).

Επιχειρώντας να ορίσουμε λοιπόν την κοινωνική ένταξη των μεταναστών διαπιστώνουμε ότι ο ορισμός προκύπτει από την ίδια την έννοια της κοινωνικής ένταξης . Πρόκειται για την διαδικασία που συνδέεται με την ένταξη στο θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο των χωρών υποδοχής και αφορά τόσο την κοινωνική αναγνώριση της διαφορετικότητας όσο και στην ισότιμη μεταχείριση (Penninx, 2003). Στην περίπτωση αυτή, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ίδιοι οι πολίτες της χώρας στην ουσιαστική, και αποτελεσματική ένταξη των ανθρώπων αυτών στα διάφορα επίπεδα κοινωνικής ζωής (Penninx, 2003). Συνεπώς, η καταγραφή και η διερεύνηση των επιμέρους παραγόντων που θα επιτρέψουν την χάραξη μιας μακροχρόνιας στρατηγικής για την ένταξη αποτελεί βασική πρόκληση και η κύρια συζήτηση τόσο στις χώρες της δυτικής Ευρώπης όσο και στην Ελλάδα είναι το κατά πόσο μπορούν με αποτελεσματικό τρόπο να εντάξουν τους αιτούντες άσυλο.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σημαντικό ρόλο στην ενταξιακή πολιτική διαδραματίζει το σχολείο, καθώς ως πρωταρχικό κύτταρο της σύγχρονης κοινωνίας καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην ομαλή ένταξη των προσφύγων. Ταυτόχρονα όμως, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, το σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελούν τον κυριότερο μηχανισμό συγκρότησης και αναπαραγωγής της εθνικής ταυτότητας. Μέσω της εθνικής διαπαιδαγώγησης επιχειρείται η νομιμοποίηση της εθνικής ομοιογένειας των μελών της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, το εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα θέτει την ενότητα του έθνους και την αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, σε θεσμικό επίπεδο στην Ελλάδα, τόσο οι παλαιότεροι όσο και οι νεότεροι νόμοι που αφορούν την εκπαίδευση, εκφράζουν την αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας και του έθνους.

Σε κάθε περίπτωση όμως, η αυξημένη παρουσία παιδιών με διαφορετική μητρική γλώσσα και πολιτισμικό υπόβαθρο στο Ελληνικό σχολείο, ήταν μια νέα εκπαιδευτική

πραγματικότητα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, καθώς έθετε θέματα ετερότητας.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το δικαίωμα της πρόσβασης όλων των παιδιών στο σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς στο οποίο βρίσκονται, έχει αναγνωρισθεί εδώ και χρόνια με την ΔΣΔΠ (Διεθνή Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 1989). Στην Ελλάδα έχει πλέον κατοχυρωθεί και νομοθετικά μέσω των μεταναστευτικών νόμων που ρητά αναφέρουν ότι τα παιδιά από τρίτες χώρες, που δεν έχει τακτοποιηθεί η διαμονή τους, μπορούν να εγγράφονται στο σχολείο με ελλιπή δικαιολογητικά. Όπως επίσης προβλέπεται σε Ευρωπαϊκή Οδηγία, ενσωματωμένη στην ελληνική νομοθεσία, τα παιδιά πρέπει να εγγράφονται στο σχολείο το αργότερο εντός τριμήνου από την άφιξή τους στη χώρα.

Με βάση όλα τα παραπάνω, σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει την εκπαίδευση των προσφύγων στην Ελλάδα και κατά πόσο οι υφιστάμενες μέριμνες σε επίπεδο ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής συμβάλλουν στην ενσωμάτωση των μεταναστών.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα εκπαιδευτικά πρότυπα για την διαχείριση της διαφορετικότητας. Η εκπαίδευση των μεταναστών έχει αποτελέσει ένα ιδιαίτερο πεδίο διαλόγου που η εξέλιξή του οδήγησε στην ανάπτυξη μοντέλων όπως το διαπολιτισμικό, το αντιρατσιστικό κ.ά. Σκοπός ήταν να παρουσιαστούν τα μοντέλα και οι τρόποι που έχουν αναπτυχτεί για την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση των μεταναστών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θεωρήθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν οι έννοιες του μετανάστη και του πρόσφυγα. Ο κύριος λόγος ήταν ότι το τελευταίο διάστημα οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται στην καθημερινότητα αλλά τα διακριτά όρια τους συχνά δεν είναι ξεκάθαρα. Επίσης, γίνεται παρουσίαση και ανάλυση του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ελλάδα δίνοντας έμφαση στην αλλαγή-μετάβαση από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής, στις επιπτώσεις που προκλήθηκαν (πολυπολιτισμικότητα), καθώς και στους τρόπους διαχείρισης τους (διαπολιτισμικότητα).

Στο τρίτο κεφάλαιο ορίζεται το εκπαιδευτικό σύστημα λαμβάνοντας υπόψη την θεωρία του Bourdieu και τη σχέση του κράτους με την εκπαίδευση και τον κοινωνικοποιητικό ρόλο που διαδραματίζει το σχολείο, όντας ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας

κοινωνικοποίησης μετά την οικογένεια. Επίσης, παρουσιάζεται το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, η ιστορική διαδρομή του και οι παράγοντες που συνέβαλλαν στην δόμηση και σταδιακή εξέλιξή του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο της εκπαίδευσης των μεταναστών –προσφύγων. Αρχικά αναλύεται η διαπολιτισμική εκπαίδευση και ο ρόλος της στην Ελληνική κοινωνία και εν συνεχεία οι νόμοι και οι διατάξεις που διαμορφώθηκαν κατά την πρώτη είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα (1990) αλλά και οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν λόγω της προσφυγικής κρίσης. Σημαντικό ρόλο φυσικά διαδραματίζει και το πρόβλημα της διγλωσσίας και ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε από τα θεσμικά όργανα της Ελλάδας.

Στην συνέχεια, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε. Αναλύονται η μελέτη περίπτωσης αλλά και η παρατήρηση που χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητικά εργαλεία για την εκπόνηση της έρευνας.

Τέλος, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας και της παρατήρησης αλλά και τα γενικότερα συμπεράσματα που εξήχθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

1.1. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Η μετανάστευση και το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελούν μια δυναμική διαδικασία, οι μορφές της οποίας ποικίλουν και μεταβάλλονται σε συνάρτηση με τις ευρύτερες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Είναι ένα πολυδιάστατο και πολυεπίπεδο φαινόμενο και αυτή η πολυπλοκότητά του οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί φαινόμενο εγγενές με την ανθρώπινη ιστορία. Η μετανάστευση του ανθρώπου συνδέεται ιστορικά με την αναζήτηση τόπου εγκατάστασης, τροφής και εργασίας. Οι άνθρωποι μετακινούνται διαχρονικά για να πετύχουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, περισσότερες ευκαιρίες για τον εαυτό τους και για τα μέλη της οικογένειάς τους ή και για να αποφύγουν διώξεις και πολέμους. Οι βασικές ομάδες μετακινούμενων ανθρώπων είναι ο μετανάστης, ο πρόσφυγας και ο εσωτερικά εκτοπισμένος. Θα πρέπει να αναφερθεί στο συγκεκριμένο σημείο ότι σε πολλές περιπτώσεις η δομή ορισμένων κοινωνικών ομάδων στηρίζεται στην γεωγραφική κινητικότητα των μελών της όπως στην περίπτωση των νομαδικών φυλών, των θρησκευτικών κ.ά. Όταν αναφερόμαστε στον όρο μετανάστευση προσδιορίζουμε ένα πολύπλοκο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο. Τα άτομα που εμπλέκονται αποκαλούνται αλλοδαποί, πρόσφυγες, λαθρομετανάστες ή παλλινოსτούντες (Ευαγγέλου, 2003; Παλαιολόγου, 2005).

Μια ιστορική ανασκόπηση στην εξέλιξη του φαινομένου και των αντίστοιχων ροών διεθνώς καταδεικνύει ότι πρόκειται για ένα φαινόμενο που αλληλεπιδρά με όλες τις όψεις της ιστορίας της ανθρωπότητας, ενώ παράλληλα εμφανίζει διαχρονικότητα και μια δυναμική ανάλογη με εκείνη των συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών με τις οποίες εμφανίζεται.

Σήμερα, η αύξηση της διεθνούς μετανάστευσης βρίσκεται στα υψηλότερα για την ιστορία της επίπεδα και οι ομάδες αντιμετωπίζονται με καχυποψία ενώ ο έλεγχος συνόρων τείνει να καταστεί αυστηρότερος.

Γενικά οι άνθρωποι πηγαίνουν από περιοχές που συρρικνώνονται οικονομικά σε περιοχές που αναπτύσσονται δυναμικά. Σε μια δυναμική οικονομία δημιουργούνται νέοι κλάδοι και αυτό οδηγεί στην διαρκή ανακατανομή του εργατικού δυναμικού. Η κίνηση του ανθρώπου δημιουργεί την κίνηση του κεφαλαίου. Αυτό βέβαια είναι ένα μοντέλο ισορροπίας της μετανάστευσης με βάση τις παραδοχές που δεν επιβεβαιώνεται πάντα στην πράξη(Γκολντιν κ.ά., 2013:232).

Σημαντικός παράγοντας είναι και οι πολιτικές συνθήκες της χώρας προέλευσης. Οι πολιτικές δυνάμεις επηρεάζουν την απόφαση του ανθρώπου για μετανάστευση όσο και τα μεταναστευτικά ρεύματα συνολικά. Οι πολιτικές συγκρούσεις δεν επιτρέπουν στους ανθρώπους να δουλεύουν, απειλούν την ζωή τους και πυροδοτούν κύματα προσφύγων.

Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα χαρακτηριστικά της μετανάστευσης γύρω από τρεις άξονες: το αυτεξούσιο του μετανάστη, την κοινωνική δυναμική και τις πολιτικές και κοινωνικές δομές. Εφόσον η απόφαση ενός ατόμου για μετανάστευση είναι ελεύθερη, επηρεάζεται από ποικίλους παράγοντες. Οι καλύτερες αμοιβές λειτουργούν ελκυστικά για μετανάστες που προέρχονται από φτωχές χώρες. Συμπερασματικά, απάντηση στο ερώτημα, γιατί οι άνθρωποι μεταναστεύουν αρχικά και γιατί οι μεταναστευτικές ροές είναι συνεχείς, έχουν αποπειραθεί να δώσουν αρκετοί επιστημονικοί κλάδοι, αλλά η πολυπλοκότητα του φαινομένου δεν έχει επιτρέψει τη διατύπωση μιας ενιαίας θεωρίας ως προς τη μετανάστευση. Αντίθετα, υπάρχουν πολλά χαρακτηριστικά του φαινομένου. Κάθε επιστήμη διατυπώνει με διαφορετικό τρόπο το τι αξίζει να μελετηθεί, σε σχέση με τη μετανάστευση. Ορισμένες επιστήμες υιοθετούν την προσέγγιση της μετανάστευσης στο μακρο-επίπεδο, καθώς εξετάζουν τις διαρθρωτικές συνθήκες -κυρίως πολιτικές, νομικές και οικονομικές - που μορφοποιούν τις μεταναστευτικές ροές. Υπάρχουν άλλες επιστήμες, που προσεγγίζουν το μικρο-επίπεδο, καθώς εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι ευρύτερες δυνάμεις επιδρούν στις αποφάσεις και τις δράσεις των ατόμων και των οικογενειών ή αλλάζουν τις κοινότητες. Υπάρχει όμως και το μέσο-επίπεδο, το οποίο επικεντρώνεται στους κοινωνικούς ή άλλους δεσμούς μεταξύ των μεταναστών.

1.2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΑ

Η μετανάστευση είναι η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Η μετανάστευση είναι η συνεχής ροή προσώπων από και προς μια περιοχή και συνιστά μια από τις τρεις βασικές δημογραφικές διαδικασίες. Στην ουσία πρόκειται για τη *«διαδικασία εκείνη που συνεπάγεται την μηχανική ή τεχνική ανανέωση και φθορά του πληθυσμού»* (Μουσούρου, 1991:238). Αυτός ο ορισμός επιδέχεται διαφοροποιήσεις που είναι χρήσιμες για την παρούσα μελέτη. Ειδικότερα, με τον όρο «σύγχρονη μετανάστευση» αναφερόμαστε σε εκείνη την μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή ενός κοινωνικού συνόλου που παρατηρείται στα πλαίσια της σύγχρονης βιομηχανικής εποχής (Μουσούρου 1991: 16). Μετανάστης λοιπόν ορίζεται το άτομο ή η ομάδα που έχει επιλέξει να εγκατασταθεί σε άλλη χώρα (Canadian council of refugees, 2019).

Με τον όρο «πρόσφυγας» εννοούμε εκείνο το μέλος μίας κοινωνίας που λόγω διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων, διώξεων και σοβαρών καταστρατηγήσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εγκαταλείπει ακούσια την χώρα του για να αναζητήσει άσυλο στους κόλπους μίας άλλης κοινωνίας που δεν αντιμετωπίζει κατά κανόνα αυτά τα προβλήματα. Ο «πολιτικός πρόσφυγας» χαρακτηρίζεται από ειδικό καθεστώς που καθορίζεται από την Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. και ο χαρακτηρισμός ενός ατόμου ως «πρόσφυγα» επισείει μία σειρά από συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Κατά το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *«κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες»*.

Παρατηρούμε ότι και στις δύο περιπτώσεις τα βασικά κίνητρα διαφέρουν και αυτή είναι η βασική διαφορά των δύο εννοιών. Εν προκειμένω, τα βασικά κίνητρα των μεταναστών είναι το περιβάλλον, οι πληθυσμιακές πιέσεις, οι φυσικές καταστροφές και τα οικονομικά αίτια. Επίσης είναι μια εθελούσια αποχώρηση από την χώρα καταγωγής για την εύρεση ενός καλύτερου μέλλοντος. Αντιθέτως, οι πρόσφυγες προβαίνουν σε μια

αναγκαστική μετακίνηση που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως η θρησκευτική καταδίωξη, ο πόλεμος και τα πολιτικά κίνητρα, και η οποία διακατέχεται από τον φόβο επιστροφής στην χώρα προέλευσης. Για τον λόγο αυτό, επειδή δηλαδή ο πρόσφυγας διώκεται στην χώρα προέλευσης, προστατεύεται από την αρχή της μη επαναπροώθησης. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η απαγόρευση της βίαιης επιστροφής αποτελεί μέρος του εθνικού διεθνούς δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι ακόμη και τα κράτη που δεν έχουν υπογράψει τη σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες πρέπει να σέβονται την αρχή της μη επαναπροώθησης. Ως εκ τούτου, τα κράτη είναι υποχρεωμένα, βάσει της σύμβασης και σύμφωνα με το εθνικό διεθνές δίκαιο, να σέβονται την αρχή της μη επαναπροώθησης. Εάν και όταν απειλείται η αρχή αυτή, η Ύπατη Αρμοστεία μπορεί να ανταποκριθεί παρεμβαίνοντας στις αρμόδιες αρχές, και εφόσον το κρίνει απαραίτητο, να ενημερώνει το κοινό.

Ορίζεται από την σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων:

«Κανένα Συμβαλλόμενο Κράτος θα απελάσει ή επιστρέψει (επαναπροωθήσει), πρόσφυγα με οποιονδήποτε τρόπο στα σύνορα εδαφών όπου η ζωή ή η ελευθερία του θα απειλούνταν λόγω της φυλής του, της θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ή πολιτική άποψη» (άρθρο 33 (1))

1.3. Η ΕΛΛΑΔΑ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Η μετανάστευση έχει αναδειχθεί σε μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι σημερινές κοινωνίες και αυτό γιατί, ενώ προσφέρει στα διάφορα κράτη μεγάλες ευκαιρίες, ταυτόχρονα καθίσταται πηγή σοβαρών προβλημάτων. Ενώ οι νέοι μετανάστες φέρνουν μαζί τους νέα προσόντα και δεξιότητες, από την άλλη αποτελούν μια πληθυσμιακή ομάδα η οποία τίθεται σε αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Με άλλα λόγια, ανήκουν στις κοινωνικές ομάδες που χαρακτηρίζονται από πολλαπλή στέρηση αναφορικά με τις διαστάσεις που θεωρούνται κρίσιμες για την συμμετοχή σε ένα τρόπο ζωής που χαρακτηρίζει την κοινωνία υποδοχής. Οι διαστάσεις που χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα σημαντικές ως προς την δημιουργία ή αποτροπή φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού είναι εκείνες της αγοράς εργασίας, της εκπαίδευσης, της υγείας και της στέγασης.

Στην περίπτωση της Ελλάδας η μετανάστευση δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Η εμπειρία της μετανάστευσης έχει σημαδέψει έντονα την ελληνική κοινωνία εδώ και έναν αιώνα. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αλλάξει ριζικά η ελληνική εμπειρία στο θέμα της μετανάστευσης και η Ελλάδα από χώρα αποστολής μεταναστών έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Συγκεκριμένα από το 1945 ως το 1990 η Ελλάδα καταγράφεται ως μια κλασική χώρα αποστολής μεταναστών. Ιστορική συγκεκριμένη περίοδος ταυτίζεται με το δεύτερο μαζικό αποδημητικό ρεύμα Ελληνικών πληθυσμών.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι την περίοδο 1990-1997 η κατάσταση αλλάζει από την είσοδο αλλοδαπών, αλλά η εξωτερική ροή παραμένει στο ίδιο μέγεθος. Η κατάσταση ισορροπίας διαταράχθηκε από την είσοδο μεταναστών με σημείο καμπής την κατάρρευση των καθεστώτων της Νοτιοανατολικής (ΝΑ) Ευρώπης και η Ελλάδα υποδέχεται μια μαζική ανοργάνωτη και παράνομη εισροή ατόμων κυρίως από χώρες την ΝΑ Ευρώπης και ιδίως από την Αλβανία (Δαμανάκης κ.ά, 2014:275). Αξιοσημείωτο είναι ότι οι πρώτες αξιόλογες εισροές από την περιοχή παρατηρούνται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 με την εμφάνιση πολιτικών φιλελευθεροποίησης, κατευθύνοντας στην Ελλάδα μετανάστες και πρόσφυγες από την Πολωνία και αργότερα από την

Ρουμανία και την Βουλγαρία. Από την Σοβιετική Ένωση και την Αλβανία πολλοί από τους νέους μετανάστες ήταν ομογενείς και ειδικές διατάξεις ρύθμιζαν το καθεστώς διαμονής και εργασίας.

Το στάδιο μεταναστευτικής προσαρμογής (1997-2013) απεικονίζει μια κατάσταση αποδοχής της νομιμότητας της παρουσίας μεταναστών και την προσπάθεια της δημόσιας πολιτικής να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες. Σε αυτήν την περίοδο, λόγω της οικονομικής κρίσης που πλήττει την χώρα, μειώνεται η εισροή και τα όρια οικονομικής και προσφυγικής μετανάστευσης είναι δυσδιάκριτα και σχηματίζουν μεικτές μεταναστευτικές ροές.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ως προς το φαινόμενο της μετανάστευσης, σημαντική είναι και η γεωγραφική θέση της χώρας η οποία αποτελεί τον τόπο συνάντησης τριών ηπείρων και καθίσταται έτσι ως πύλη εισόδου των μεταναστών που προέρχονται από τις φτωχές και πολιτικά ασταθείς χώρες της Ασίας και της Αφρικής προς της πλούσιες Ευρωπαϊκές χώρες. Η Ευρωπαϊκή εγγύτητα με τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες της ανατολικής Ευρώπης καθώς και η οικονομική και πολιτική αβεβαιότητα στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, συνέβαλλαν στην εντατικοποίηση των οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τις χώρες αυτές και στην δημιουργία μεταναστευτικών ρευμάτων. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά της Ελληνικής οικονομίας την ίδια περίοδο και την αύξηση του εκπαιδευτικού επιπέδου των ντόπιων πληθυσμών ευνόησαν την αύξηση της νόμιμης αλλά και της παράνομης μετανάστευσης.

Η μετανάστευση λοιπόν προσφέρει ευκαιρίες που μπορούν να αξιοποιηθούν προς όφελος της κοινωνίας υποδοχής, ταυτόχρονα όμως μπορεί να αποτελέσει αιτία για την εμφάνιση ή και την διεύρυνση προβλημάτων που απειλούν την κοινωνική συνοχή. Το κεντρικό ζητούμενο για την αντιμετώπιση της πρόκλησης που θέτει η μετανάστευση στην χώρα υποδοχής είναι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή πολιτικών οι οποίες από την μία θα μεγιστοποιήσουν τα οφέλη της μετανάστευσης και από την άλλη θα αμβλύνουν τα σχετικά προβλήματα και θα προωθήσουν την κοινωνική συνοχή.

Το μοντέλο της μετανάστευσης στην Ελλάδα παρουσιάζει ομοιότητες αλλά και σημαντικές διαφοροποιήσεις με το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο μετανάστευσης. Το

νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο μετανάστευσης *«χαρακτηρίζεται από ύστερη εκβιομηχάνιση με σημαντική την παρουσία της γεωργίας και του τουρισμού, κερδοσκοπική αστική ανάπτυξη και μian ανεπίσημη οικονομία με διευρυμένη οικογενειακή δομή...»*(Ζωγραφάκης&Κασίμης, 2014: 30) και διαφοροποιείται από το βόρειο-ευρωπαϊκό μοντέλο της φορντικής νόμιμης μετανάστευσης λόγω της διευρυμένης παρανομίας της μετανάστευσης καθώς και της πολυεθνικότητας και ετερογένειας των μεταναστών που κατευθύνονται προς την Νότια Ευρώπη.

Η Ελλάδα όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Νότιας Ευρώπης που μετατράπηκαν σε χώρες υποδοχής, βρέθηκε απροετοίμαστη από άποψη θεσμικού πλαισίου για το νέο της ρόλο ως χώρα υποδοχής. Ένα από τα σοβαρά προβλήματα της νέας κατάστασης που διαμορφώθηκε ήταν ότι πολλοί από τους μετανάστες που διέμεναν και εργάζονταν για χρόνια στην Ελλάδα ήταν παράνομοι (Καβουνίδη, 2003).

Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο παρουσιάζει μια διαδρομή άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορικοπολιτική συγκυρία και την εθνική κοινωνική πραγματικότητα της μετανάστευσης. Η ιδιαιτερότητα της εν λόγω νομοθεσίας έγκειται στο γεγονός ότι η εξέλιξη της επηρεάστηκε συχνά από έκτακτες κοινωνικές συνθήκες και από επείγουσες ανάγκες διαχείρισης των μεταναστευτικών ρευμάτων.

Οι πολιτικές που εφαρμόζει το κράτος για την μετανάστευση και τους μετανάστες περιλαμβάνονται στον γενικό όρο «μεταναστευτική πολιτική». Σύμφωνα με την Schnapper (1992: 29-30; 2008) *«η μεταναστευτική πολιτική ορίζεται ως το σύνολο των μέτρων και των κοινωνικών πρακτικών με βάση δύο άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά την άσκηση ελέγχου και την ρύθμιση εισόδου και εξόδου, διαμονής και απασχόλησης των αλλοδαπών ενθαρρύνοντας την καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Ο δεύτερος άξονας αφορά τις εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης και οι πολιτικές αυτές αφορούν την εκπαίδευση, την κοινωνική ασφάλιση, την υγεία, την στέγαση και την απασχόληση»*.

Ως δημόσια πολιτική, η μεταναστευτική πολιτική διακρίνεται από μια οικονομική διάσταση, η οποία έχει ως αντικείμενο την οικονομική μετανάστευση και μια ανθρωπιστική διάσταση, η οποία έχει ως αντικείμενο την προσφυγική μετανάστευση. Ουσιαστικά, καλείται να δώσει απάντηση στην εξωτερική μετανάστευση, δηλαδή στην

διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, στον έλεγχο της εισόδου στα σύνορα και στην ενταξιακή πολιτική που ασκείται έμμεσα με την κοινωνική πολιτική και αποσκοπεί στην ένταξη των μεταναστών στην χώρα υποδοχής. Όπως θα δούμε αναλυτικά παρακάτω, η ένταξη συνδέεται με τη χρήση των δημόσιων και ιδιωτικών αγαθών στην χώρα υποδοχής (Δαμανάκης κ.ά., 2014: 290).

Βασικό στοιχείο της μεταναστευτικής πολιτικής είναι λοιπόν ότι ξεκινά από ένα βασικό πλαίσιο το οποίο καθορίζεται από ένα σύνολο αντιλήψεων για τα εθνικά σύνορα και τον ρόλο του κράτους. Κύρια συνισταμένη είναι η κυριαρχία του κράτους και ο έλεγχος των συνόρων και δευτερευόντως η ένταξη (Σάσεν, 2001: 132).

Στην Ελλάδα το θεσμικό πλαίσιο είναι πολύ πρόσφατο καθώς αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε σταδιακά τα τελευταία 20 χρόνια. Ουσιαστικά μέχρι το 1990 ρυθμιζόταν από το νόμο που θεσπίστηκε το 1929, καθιστώντας τον τρόπο αντιμετώπισης αναχρονιστικό παρά αποτελεσματικό. Το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας για την μετανάστευση απαρτίζεται από νομοθετικές ρυθμίσεις, προεδρικά διατάγματα, υπουργικές και Ευρωπαϊκές αποφάσεις. Σταθμοί στην μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας είναι οι νόμοι «4310/1929, 1975/1991, 2910/2001, 3386/2005, 3536/2007, 3838/2010, 4018/2011, 4251/2014 και 4332/2015».

Βασικός στόχος της Ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής και των αντίστοιχων νόμων είναι ο περιορισμός της μετανάστευσης καθώς τα νέα δεδομένα κυρίως της οικονομίας καθιστούν ένα δυσοίωνα μέλλον μαζί με τις εισροές που είχε η χώρα μέχρι σήμερα. Οι σχετικοί νόμοι και τα προεδρικά διατάγματα, όπως είδαμε, έδωσαν μεγάλη σημασία στον εξωτερικό και εσωτερικό έλεγχο και δευτερευόντως στη νομιμοποίηση. Η συγκεκριμένη πολιτική εντάσσεται στην λογική της «Ευρώπης φρούριο» και της αντίληψης περί αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης του ζητήματος (Δαμανάκης κ.ά., 2014: 282).

1.4. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Η μετανάστευση είναι ένα δυναμικό φαινόμενο που μεταβάλλει τις κοινωνίες. Συνέπειες της μετανάστευσης παρατηρούμε στις χώρες υποδοχής, στις χώρες προέλευσης και στους ίδιους τους μετανάστες.

Οι επιδράσεις της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής είναι πολυδιάστατες. Διαχέονται στο δημογραφικό, οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό και πολιτιστικό πεδίο, είναι μακροχρόνιες και μπορεί να έχουν αρνητικές ή και θετικές συνέπειες.

Τα μεγάλα ποσοστά μετανάστευσης, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, έχουν δημιουργήσει αυξανόμενες πιέσεις στις χώρες υποδοχής για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Οι πιέσεις αυτές έχουν σαν αποτέλεσμα την δημιουργία εκρηκτικών κοινωνικών καταστάσεων-προβλημάτων. Από την μία οι μετανάστες έχουν τη δίκαιη απαίτησή τους για συμμετοχή στην κοινωνία που εργάζονται και διαμένουν αλλά και από την άλλη, προκύπτει ως αίτημα και η διαφύλαξη των πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών. Η καταγραφή και διερεύνηση των επιμέρους παραγόντων που θα επιτρέψουν την χάραξη μιας μακροχρόνιας στρατηγικής για την κοινωνικό-οικονομική ένταξη των προσφύγων αποτελεί βασική προτεραιότητα για την αποφυγή του υψηλού κόστους μιας πιθανής αδυναμίας ένταξής τους. Συγκεκριμένα, η αδυναμία ένταξης των προσφύγων στο παραγωγικό σύστημα της χώρας μπορεί να δημιουργήσει α) οικονομικά, β) κοινωνικά και γ) πολιτικά προβλήματα. Εν προκειμένω, στα οικονομικά συγκαταλέγονται τα υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας και υπο-απασχόλησης και η αδυναμία σύνδεσης των προσόντων με την απασχόληση. Ταυτόχρονα, η ανεπαρκής ένταξη των προσφύγων στο παραγωγικό σύστημα θα διαταράξει την κοινωνική συνοχή ενώ η διόγκωση των προβλημάτων μπορεί να οδηγήσει σε ακραίες πολιτικές εκφράσεις ή ακόμα και αποφάσεις.

Μια επιτυχημένη στρατηγική ένταξης μπορεί να επιφέρει θετικά αποτελέσματα στο ΑΕΠ της χώρας αλλά και στα δημόσια οικονομικά, καθώς ο εργαζόμενος πληθυσμός αποτελεί πηγή άντλησης φορολογικών εσόδων και εισφορών για το ασφαλιστικό

σύστημα που αντιμετωπίζει καίρια προβλήματα οικονομικής βιωσιμότητας. Συνεπώς, η κύρια συζήτηση τόσο στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης όσο και στην Ελλάδα, είναι το κατά πόσο μπορούν, με αποτελεσματικό τρόπο να εντάξουν τους αιτούντες άσυλο στην αγορά εργασίας και συνακόλουθα στην κοινωνία (Facchinietal. 2005; Fernández-Huertas Moraga&Rapoport, 2015; Hatton, 2015; 2017).

Η Ελλάδα στο δημογραφικό επίπεδο λόγω της μεταναστευτικής εισροής αύξησε τον πραγματικό πληθυσμό της και την προσφορά εργατικού δυναμικού. Συνεπώς, αύξησε την ευκαιρία για μετατροπή του συγκεκριμένου εργατικού δυναμικού σε εργαλείο ευημερίας της και στην μετατροπή της μετανάστευσης σε ένα θετικό κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο. Εντούτοις, την σημαντικότερη επίδραση που επέφερε η μετανάστευση την παρατηρούμε στο κοινωνικό πεδίο, στην ίδια την κοινωνία. Η Ελληνική κοινωνία επηρεάστηκε και έγινε πιο πολύμορφη καθώς η μετανάστευση επηρέασε το εθνοτικό, θρησκευτικό και πολιτικό προφίλ της χώρας. Γενικότερα, το κοινωνικό κόστος-οι άμεσες και δραστικές κοινωνικές επιδράσεις, γίνονται αντιληπτές όπου συρρέουν πολλοί μετανάστες σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Σε όλες τις χώρες που αντιμετωπίζουν εισροή μεταναστών παρατηρείται έντονος διάλογος γύρω από τις πολιτισμικές συνέπειες αυτής της αλλαγής. Η μετανάστευση μεγάλης κλίμακας οδηγεί σε πολιτισμικό μετασχηματισμό. Η Ελληνική κοινωνία αν και ποτέ δεν υπήρξε ομοιογενής, καθώς πάντα συμβίωναν διαφορετικές ομάδες με πολιτισμικές παραδόσεις, θρησκευτικές πεποιθήσεις και αξίες, τα τελευταία χρόνια, λόγω της μετανάστευσης, μεταμορφώθηκε σε πολυπολιτισμική κοινωνία. Η αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών ανέδειξε την πολιτισμική διαφορά καθώς η μετανάστευση οδηγεί αναπόφευκτα σε πολιτισμικές αλλαγές και προσαρμογές ανάμεσα στους νεοφερμένους και τους γηγενείς πολίτες. Ταυτόχρονα, οι μετανάστες δεν αναμορφώνουν πολιτιστικά μόνο την νέα τους πατρίδα αλλά είναι υπεύθυνοι για σημαντικές αλλαγές που συμβαίνουν και στον τόπο καταγωγής τους.

Θεωρώντας ότι η πολιτισμική διάσταση της μετανάστευσης είναι από τα βασικότερα χαρακτηριστικά του φαινομένου που επηρεάζει τον τρόπο ζωής των μεταναστών αλλά και των γηγενών, κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε στον όρο «επιπολιτισμός» που παρουσιάστηκε την δεκαετία του 1930. Ο επιπολιτισμός αποτελεί την γέφυρα που θα

συνδέσει τον μετανάστη με την νέα χώρα και το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο κλασικός ορισμός του επιπολιτισμού περιγράφει τα φαινόμενα που προκύπτουν όταν ομάδες ατόμων με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο έρχονται σε συνεχή επαφή προκαλώντας αλλαγές στα πολιτιστικά μοτίβα της μιας ή της άλλης ομάδας. Μια τέτοια διεργασία παρατηρούμε ότι βρίσκεται σε εξέλιξη στην περίπτωση της Ελλάδας τα τελευταία χρόνια, καθώς μεγάλος αριθμός μεταναστών και προσφύγων καλείται να ενταχθεί στο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, ήτοι να εκπαιδευτεί, να καταρτιστεί και να ενταχθεί στην αγορά εργασίας ενώ ταυτόχρονα, το μείγμα διαφορετικών πολιτισμών και οι αλληλεπιδράσεις που δημιουργούνται μεταξύ τους αυξάνονται, διαμορφώνοντας σταδιακά διαφορετικά μοτίβα ανάμεσα στις ομάδες. Ως εκ τούτου, η διεργασία του επιπολιτισμού θεωρείται σημαντική στην ανάλυση του ρόλου της εκπαίδευσης ως βασικής διεργασίας ένταξης, καθότι η Ελλάδα μετατρέπεται σταδιακά σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία τα τελευταία χρόνια.

1.5. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στην σημερινή κοινωνία με την επικράτηση της παγκοσμιοποίησης και της παγκοσμιοποιημένης αγοράς στην ζωή των ανθρώπων βασικότερο χαρακτηριστικό είναι η εμφάνιση της πολυπολιτισμικότητας. Ως εκ τούτου, γίνεται πολύς λόγος για την πολυπολιτισμικότητα, τις επιδράσεις και τη σημασία της.

Αναμφισβήτητα, η πολιτιστική πολυμορφία για τις κοινωνίες δεν είναι κάτι καινούργιο. Διάφορες εθνοπολιτιστικές ομάδες έχουν μια αξιοσημείωτη και μακρόχρονη ιστορική πορεία στις κοινωνίες. Αρχικά στον ευρωπαϊκό χώρο και αργότερα στην Αμερικάνικη Ήπειρο διάφορες εθνοπολιτιστικές ομάδες συμβίωναν μέσα σε μια κρατική οντότητα. Αυτό που είναι νέο είναι ο επιστημονικός και πολιτικός λόγος για την πολυπολιτισμικότητα και την πολιτιστική πολυμορφία.

Ακόμα όμως και μετά την ανάπτυξη του όρου, αρκετές διαμάχες ανέκυψαν αναφορικά με την συγκρότηση του ακριβή ορισμού της έννοιας. Έτσι, σε ένα τόσο περίπλοκο πλαίσιο είναι σημαντικό να διερευνήσουμε το εννοιολογικό ζήτημα σχετικά με την πολυπολιτισμικότητα. Μιλάμε για πολυπολιτισμικότητα αλλά σε ποιο πολιτισμό αναφερόμαστε; Αρχικά, η ολόενα και αυξανόμενη χρήση του όρου συγχέει την διαφορετική ύπαρξη εθνών μέσα σε ένα κρατικό μόρφωμα. Στην έννοια της πολυπολιτισμικότητας διακρίνουμε όμως και την έννοια του πολιτισμού. Ως εκ τούτου, οφείλουμε να διακρίνουμε δύο βασικές αντιλήψεις για τον πολιτισμό που εμφολωθούν στους λόγους περί πολυπολιτισμικότητας (Παπαδάκης, 2003:166).

Η πρώτη είναι η τοπο-τροπική, η οποία αποφαινεται ότι ο πολιτισμός είναι αποτέλεσμα διεργασιών που συμβαίνουν σε τοπικό κυρίως επίπεδο και συνδέει τον πολιτισμό με μια περιοχή θεωρώντας ότι κάθε ομάδα έχει το δικό της πολιτισμό. Η δεύτερη αντίληψη εκκινεί από την θέαση του πολιτισμού ως γενικού ανθρώπινου λογισμικού και τον προσδιορίζει ως διατοπική διαδικασία και αποτέλεσμα. Οι διατοπικοί πολιτισμοί δεν είναι άχωροι, αλλά δείχνουν εξωστρεφείς. Συνεπώς, οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες βρίσκονται στο επίκεντρο μιας ιδιότυπης πολιτισμικής ανάμειξης ανάμεσα σε διεθνικές

σχέσεις που είναι φύσει πολυπολιτισμικές και σε εθνικές σχέσεις που είναι πολιτισμικά πλουραλιστικές (Παπαδάκης, 2003:166).

Αλλά το ερώτημα του καθορισμού της έννοιας της πολυπολιτισμικότητας και δη, η σχέση της με την διαπολιτισμικότητα, παραμένει. Ακριβώς σε αυτό θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια πιο ολοκληρωμένη ερμηνεία. Εν προκειμένω, αρχικά η πολυπολιτισμικότητα εμφανίστηκε ως πολιτική ιδέα στην Βρετανία κατά την δεκαετία του '70 και του '80 (Modood, 2001). Έχουμε να κάνουμε με έναν όρο δανεισμένο από την αγγλική γλώσσα και ιδιαίτερα δύσκολο στην προφορική του έκφραση. Ξέρουμε όμως περί τίνος πρόκειται; Και ποια είναι η σχέση της με την διαπολιτισμικότητα;

Η πολυπολιτισμικότητα δεν αποτελεί μια ευρεία επιλογή από μια ουδέτερη σκοπιά ανάμεσα σε μια πολιτική πολιτισμικών ταυτοτήτων και αγαθών και δεν μπορεί να θεωρηθεί απειλητική για τις εθνοπολιτιστικές ταυτότητες. Αντιθέτως, ο όρος «πολυπολιτισμικότητα» δηλώνει την συνύπαρξη σε μια κοινωνία ποικίλων κοινωνικών ομάδων με διαφορετικά εθνικά, εθνοτικά και πολιτιστικά στοιχεία. Αναγνωρίζει ένα μωσαϊκό από ισότιμες κουλτούρες που διατηρούν τις διακριτές διαφορές μεταξύ τους και μπορούν να αναπτύξουν σχέσεις γόνιμης αλληλεπίδρασης. Σε επίπεδο κοινωνικής συλλογικότητας η πολυπολιτισμικότητα παραπέμπει στην αμοιβαία αποδοχή και στον σεβασμό των πολλαπλών πολιτισμών. Εκφράζει την αποδοχή της διαφορετικότητας και της ισότιμης αναγνώρισης των διακριτών εθνικών ομάδων. Σύμφωνα με τον Puketη πολυπολιτισμικότητα είναι ένα είδος οικουμενικότητας που προϋποθέτει την ελεύθερη έκφραση και τα ίσα δικαιώματα (Modood, 2001).

Ουσιαστικά, η πολυπολιτισμικότητα εκφράζει ένα κοινωνικό πλαίσιο για να αναγνωρισθούν οι αξίες και ο σεβασμός προς την πολιτιστική διαφορά στις σημερινές κοινωνίες. Στον σημερινό κόσμο της παγκοσμιοποίησης και της κοινωνικής κινητικότητας υπάρχει ύψιστη ανάγκη να εκτιμήσουμε το διαφορετικό και τον σημαντικό ρόλο του. Η πολυπολιτισμικότητα παρέχει τον χώρο όπου μπορούμε να συζητήσουμε την σημασία της διαφορετικότητας στον κόσμο του σήμερα, αλλά και πώς μπορούμε να βελτιώσουμε τις κοινωνικές σχέσεις μας παρά την πολυπλοκότητα των πολιτισμών.

Όμως, για να κατανοήσουμε την έννοια της πολυπολιτισμικότητας σε βάθος αντί να την προσεγγίσουμε ως μια καινούργια ιδέα, μπορούμε να την προσεγγίσουμε ως επαναδιατύπωση μιας παλιάς. Υπάρχει λοιπόν μια διάσταση στο πρόβλημα της πολυπολιτισμικότητας που σχετίζεται με μια ελλιπή αναγνώριση και εφαρμογή του αιτήματος της δημοκρατίας και των αξιών της, δηλαδή ισότητα και ελευθερία. Όσο και αν οι μετακινήσεις πληθυσμών διαδραμάτισαν ρόλο στην αλλαγή οπτικής γωνίας, η πολυπολιτισμικότητα ως αξία νοηματοδοτεί τις αρχές που πάντοτε θέλαμε να πιστεύουμε(Τέιλορ, 2016).

Η εξέταση της πολυπολιτισμικότητας υπό το φως της δημοκρατικής κοινωνίας μας παρέχει ένα πλαίσιο γόνιμης ανάλυσης. Όπως προαναφέραμε, η ιδέα της πολυπολιτισμικότητας είναι ένα πεδίο εφαρμογής μιας βαθύτερης και πλουσιότερης αντίληψης της δημοκρατίας. Αν μπορέσουμε να αναγνωρίσουμε το βασικό υπόβαθρο της δημοκρατίας τότε θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε την πολυπολιτισμικότητα. Είναι γεγονός ότι σήμερα ζούμε σε έναν κόσμο και μια εποχή δύσκολη για την ιδιαιτερότητα, καθώς οι ανάγκες της παγκοσμιοποίησης προσφέρουν πολλές δυνατότητες δράσεων και επιλογών, οι οποίες με γνώμονα τον σεβασμό της διαφορετικότητας μέσα στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικότητας, μπορούν να προσφέρουν τα εχέγγυα για αποτελεσματική και πραγματική κοινωνική ένταξη με όρους ευημερίας(Τέιλορ, 2016).

Τι σημαίνει όμως η εμφύτευση αυτού του όρου στην Ελληνική πολιτική ορολογία; Εκ πρώτης όψεως δεν μοιάζει να μας αφορά λόγω του ότι στην πρώτη γραμμή βρίσκονται χώρες των οποίων ο πληθυσμός απαρτίζεται από το αφήγημα γηγενών-εποίκων-μεταναστών. Το πρόβλημα για εμάς παρουσιάζεται πολύ αργότερα σε σχέση με τις πρώην αποικιοκρατικές χώρες και φαίνεται στην μετατροπή-μετάβαση που ιστορικά υπέστη η Ελλάδα όταν μετατράπηκε από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Το νέο αυτό πλαίσιο έθεσε με την σειρά του νέες απαιτήσεις τόσο για την κοινωνία όσο και για τους θεσμούς της. Οι συνεχής αλληλεπίδραση των διαφορετικών πολιτισμών στο εσωτερικό της κοινωνίας δημιούργησε νέα δεδομένα και ανέδειξε νέες

ανάγκες. Συνεπώς, η έννοια πλέον αφορά και την ελληνική περίπτωση καθώς η κατανόηση και προώθησή της μπορεί να συνεισφέρει στην ομαλότερη ένταξη, ιδιαίτερα σε δομικές διαδικασίες όπως η εκπαίδευση.

1.6. Η ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Οι μεταναστεύσεις πληθυσμών και η επαφή μεταξύ των λαών δεν αποτελεί χαρακτηριστικό της παρούσας εποχής και συνεπώς δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Από τα αρχαία χρόνια άνθρωποι διαφορετικών πολιτισμών συμβιώνουν σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Ωστόσο, πολλές φορές η πολυπολιτισμικότητα είναι, *inter alia*, και αποτέλεσμα κυριαρχίας.

Στα νεότερα χρόνια, από την δεκαετία του 1970 όπως προαναφέραμε, αρχίζουν να φαίνονται οι ανακατατάξεις στο παγκόσμιο κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, οι οποίες επιδεινώνονται από μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών. Αυτές οι μετακινήσεις οδηγούν στην δημιουργία πολυπολιτισμικών κοινωνιών (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1998:99). Αναπόφευκτα λοιπόν, δημιουργείται μια οικουμενική – πολυπολιτισμική κοινωνία με κύριο χαρακτηριστικό την πολυμορφία. Σε αυτήν την πολυμορφία οι δημόσιοι θεσμοί είτε είναι κυβερνητικοί, είτε εκπαιδευτικοί, επικρίνονται έντονα λόγω του ότι επιτυγχάνουν να αναγνωρίσουν ή να σεβαστούν τις ιδιαίτερες πολιτισμικές ταυτότητες των πολιτών.

Σήμερα είναι δύσκολο να εντοπίσουμε μια κοινωνία που εκδημοκρατίζεται ή είναι ήδη δημοκρατική όπου δεν θα βρίσκεται σε εξέλιξη μια διαμάχη με το αν και το πώς οι δημόσιοι θεσμοί θα πρέπει να αναγνωρίζουν την ταυτότητα των πολιτισμικών μειονοτήτων. Σε μερικές χώρες (όπως στον Καναδά και την Αυστραλία) κατά κανόνα η έννοια χρησιμοποιείται μόνο για την ενσωμάτωση μεταναστευτικών ομάδων. Αντιστρόφως, σε κάποιες άλλες χώρες όπως η Η.Π.Α, η πολυπολιτισμικότητα αναφέρεται σε όλες τις μορφές τις πολιτικής ταυτότητας (Τέιλορ, 2016).

Το κίνημα της πολυπολιτισμικότητας έχει χαρακτηριστεί με διάφορους τρόπους. Ως πολιτική της διαφοράς, πολιτική της ισότητας, πολυπολιτισμικότητα, πολιτική της αναγνώρισης και πολιτική της επιείκειας. Αν και οι όροι έχουν ελαφρώς διαφορετικές συνιστώσες, η κεντρική πολιτική ιδέα είναι όμοια.

Η πολυπολιτισμικότητα εκτός από την κοινωνία εν γένει, εμφανίστηκε, απολύτως συνακόλουθα και στο σχολείο και είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η εκπαίδευση. Η ραγδαία αύξηση στα δημογραφικά στοιχεία και στον χαρακτήρα των σχολείων τα τελευταία χρόνια κάνει επιτακτικότερη την ανάγκη διερεύνησης του τρόπου που σχηματοποιείται η ανάγκη των εκπαιδευτικών για τους μετανάστες. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το διακύβευμα της πολυπολιτισμικότητας δεν είναι μόνο θεωρητικό αλλά και πρακτικό και καταδεικνύεται η ανάγκη λύσης, κυρίως μέσω της υιοθέτησης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

1.7. ΔΙΑΔΡΑΣΕΙΣ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ-ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η πολυπολιτισμικότητα και η πολυγλωσσία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνίας και γι' αυτό κάθε μέλος της θα πρέπει να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί στη νέα της φυσιογνωμία.

Οι όροι «διαπολιτισμικός» και «πολυπολιτισμικός» αντανακλούν πραγματικότητες που είναι στενά συνδεδεμένες με τις μεταναστεύσεις. Δεν πρόκειται απλώς για μία συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι η κοινωνία μας γίνεται ολοένα και πιο «πολυπολιτισμική», αλλά για συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι ο πολύμορφος αυτός πολιτισμός είναι μία αξία, δηλαδή ένας δυναμικός πολιτιστικός πλούτος για όλους, αφού κάθε πολιτισμός κατέχει τα δικά του χαρακτηριστικά, ικανά να εμπλουτίσουν και να ολοκληρώσουν τον οικείο πολιτισμό.

Η διαπολιτισμικότητα ως όρος μπορεί δύσκολα να ορισθεί. Συναντάται σε πολλά σημεία της βιβλιογραφίας και πολλές φορές με διαφορετική ερμηνεία. Αποτελεί μια διαλεκτική σχέση διαφορετικών καταστάσεων και πολλές φορές ταυτίζεται με τον όρο πολυπολιτισμικότητα. Οι όροι διαπολιτισμικότητα-πολυπολιτισμικότητα στις ημέρες μας χρησιμοποιούνται ευρέως όχι όμως με την απαραίτητη ακρίβεια.

Σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, η έννοια της διαπολιτισμικότητας διαφέρει από εκείνη της πολυπολιτισμικότητας, καθώς δεν περιλαμβάνει μόνο την διάσταση της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών, αλλά αποδίδει και την διάσταση της αλληλεπίδρασης (Δαμανάκης,2004). Όταν αναφερόμαστε στον όρο διαπολιτισμικότητα αναφερόμαστε στην διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ ομάδων διαφορετικών πολιτισμών και γλωσσικών καταβολών.

Η διαπολιτισμικότητα είναι ένας από τους τρόπους διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας και δεν πρέπει να συνδέεται με την αφομοίωσή της με τον πολιτικό σχετικισμό. Μια αφομοιωτική πολιτική δεν δέχεται την ετερότητα ως ενδεχόμενη κατάσταση. Στον πολιτικό σχετικισμό έχουμε το ακριβώς αντίθετο: Η ισότητα των πολιτισμών αποτελεί την θεμελιώδη σχέση αυτής της κατεύθυνσης.

Στην διαπολιτισμική θεωρία η έμφαση δίνεται στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαφόρων πολιτισμών που συνθέτουν μια κοινωνία. Θα μπορούσε δηλαδή να περιγραφεί ως η διαδικασία κατά την οποία η ανθρώπινη συμπεριφορά γίνεται αντιληπτή σε διαφορετικές εθνοπολιτιστικές ομάδες. Η ανάπτυξη της διαπολιτισμικής επικοινωνίας όπου ο πολιτισμός και η επικοινωνία συνυπάρχουν σε μια γνωστική περιοχή είναι το αποτέλεσμα της αναγνώρισης της πολιτισμικής διαφοράς. Είναι η αρχή, μια διαδικασία και ένα κίνημα μετασχηματισμού τόσο των κοινωνικών δομών όσο και της εκπαίδευσης. Εντάσσει την κοινωνία σε ένα διαφορετικό κοινωνικό σχηματισμό. Απευθύνεται σε όλα τα άτομα και σε όλες τις πολιτισμικές ομάδες που ζουν σε μια κοινωνία και θέτει την βάση για μια κοινωνία ισοτιμίας, αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας αποδοχής. Βασική προϋπόθεση είναι ο σεβασμός της ταυτότητας του άλλου, η «ανεκτικότητα» του εαυτού για την αποδοχή του άλλου ως μέρος του όλου και οι ίσες ευκαιρίες στην κοινωνία και την εκπαίδευση (Πορτελάνος, 2015:173). Στο πλαίσιο αυτό, οι Καναβίδου και Παπαγιάννη τονίζουν *«ότι μέσα από την διαπολιτισμικότητα επιδιώκεται μια κοινωνία στην οποία κατοικούν πολίτες οι οποίοι μπορούν να επεξεργάζονται και να κρίνουν με ευκολία τα διάφορα ερεθίσματα του περιβάλλοντος»*(Καναβίδου&Παπαγιάννη, 1994:15).

Υπό την προϋπόθεση ότι δεν έχουμε την πρόθεση να αμφισβητήσουμε τη νομιμοποίηση του εθνικού κράτους, η δυναμική σχέση που μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από την αλληλεπίδραση των διαφόρων υποκειμένων μίας κοινωνίας, προσανατολίζεται μάλλον σε πολιτικές ένταξης εκ της παραμονής (jussolis), παρά εκ της καταγωγής (jussanguinis), και περιστρέφεται πλέον γύρω από τις έννοιες (Γκότοβος, 2002: 129):

- *«Της συμμετοχής, το «ανήκειν» δηλαδή σε μία συλλογικότητα συνδέεται μεσυμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι, αλλά και συμμετοχή στο παραγόμενο προϊόν της εθνικής ταυτότητας.*
- *Της πρόσβασης, με την έννοια της ισότητας των ευκαιριών και της αξιοκρατίας.*
- *Της ευθύνης, με την έννοια της συνείδησης των υποχρεώσεων που απορρέουν από το «ανήκειν» σε μία συλλογικότητα».*

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η διαπολιτισμικότητα ξεκινάει από μια ιδεολογική βάση στο κέντρο της οποίας είναι ο άνθρωπος και τα βασικά στοιχεία που απαρτίζουν την ταυτότητα του. Στοχεύει στην διαχείριση της πολυπολιτισμικότητας σε μακροεπίπεδο και

μικροεπίπεδο. Σε μακροεπίπεδο όπως παρατηρήσαμε και παραπάνω, είναι η συνάντηση των πολιτισμών και η αλληλεπίδραση τους, η πολιτισμική ανταλλαγή, ο εμπλουτισμός και η παροχή της εκπαίδευσης σε όλους. Σε μικροεπίπεδο είναι η απόκτηση από το εκπαιδευόμενο άτομο μιας διαπολιτισμικής ταυτότητας. Σε αυτό το σημείο φαίνεται να διαμορφώνεται το γεγονός ότι η εμπράγματη αναγνώριση της διαφοράς οφείλει να αποτελεί το εστιακό σημείο των πολιτικών διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας.

Σε ένα διεθνές περιβάλλον όπου η ανταγωνιστικότητα αποτελεί κεντρική σημασία για την ανάπτυξη, χωρίς μάλιστα η γενικευμένη αναφορά σε αυτήν να συνοδεύεται από προώθηση μέτρων που αποσκοπούν στην κοινωνική συνοχή, άρα και στην ένταξη των μειονοτικών ομάδων, δεν φαίνεται παράδοξο ότι ο αποκλεισμός υφίσταται και σε θεσμικό πλαίσιο (Παπαδάκης, 2003:164). Συνεπώς, τα ερωτήματα για την εκπαιδευτική πολιτική του κράτους όπως και οι προκλήσεις που παρουσιάζονται για την γλωσσική και πολιτισμική διαφορά είναι προφανή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

2.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η εκπαίδευση και η παιδεία αποτελούν αναμφίβολα βασική και θεσμική συνιστώσα της ανάπτυξης της εκάστοτε χώρας. Η σημασία του ρόλου της εκπαίδευσης στην διαμόρφωση της κοινωνίας καθώς και η διαχρονική εξέλιξη του εκπαιδευτικού θεσμού αποτελούν την βάση έντονου επιστημονικού προβληματισμού και θεωρητικών αναζητήσεων.

Πολλοί θεωρητικοί έχουν αποπειραθεί να δώσουν έναν ολοκληρωμένο ορισμό για την εκπαίδευση και την λειτουργία της (Durkheim, Parson), στηριζόμενοι σε διάφορα θεωρητικά υπόβαθρα όπως ο δομολειτουργισμός, η αναπαραγωγή, η φαινομενολογία και η εθνομεθοδολογία. Ακόμα και ο μαρξισμός και ο νεομαρξισμός έχουν προσεγγίσει την έννοια του εκπαιδευτικού συστήματος και της εκπαίδευσης με τον δικό τους τρόπο αλλά οι πιο σημαντικές έρευνες και το θεωρητικό υπόβαθρο παρουσιάζονται από τον Bourdieu και τον Passeron (Bourdieu&Passeron, 1990).

Κατά τον Bourdieu (Λάμνιαν, 2002:154-164; Sullivan, 2002) η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών δομών, των κοινωνικών σχέσεων και των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω της νομιμοποίησης. Ωστόσο, οι διαπιστώσεις αυτές δεν αναδεικνύουν και τους λόγους που καθορίζουν το συστηματικό αποκλεισμό των παιδιών των μη προνομιούχων τάξεων. Έτσι, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η σχολική αποτυχία φαίνεται να έχει σχέση με το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας παρά με την οικονομική κατάσταση, καταλήγοντας στην έννοια του πολιτισμικού κεφαλαίου καθώς και στον ρόλο του σχολείου στην διαδικασία της αναπαραγωγής.

Μέσα στο εσωτερικό των κοινωνιών διαμορφώνονται διαφορετικοί τύποι κουλτούρας που τα άτομα την αποκτούν αβίαστα μέσα από την οικογένεια και την διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Επίσης, ο Bourdieu θεωρούσε ότι στο σχολείο συναντώνται και αλληλεπιδρούν δύο τύποι κουλτούρας: Η νομιμοποιημένη κουλτούρα του σχολείου, η οποία αποτελεί νομιμοποιημένη κουλτούρα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων και οι διαφοροποιημένες κουλτούρες που το παιδί έχει αποκτήσει αβίαστα από την οικογένεια.

Έτσι τα παιδιά που προέρχονται από τα κυρίαρχα στρώματα είναι εξοικειωμένα με την κουλτούρα του σχολείου ενώ τα παιδιά που μέσω της οικογένειας έχουν διαφορετική κουλτούρα αντιμετωπίζουν πρόβλημα και δεν έχουν τις ίδιες πιθανότητες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του σχολείου και να πετύχουν.

Με λίγα λόγια, οι δυνατότητες που έχει ένα παιδί να ανταποκριθεί στις καταστάσεις του σχολείου εξαρτώνται από την κουλτούρα, ή όπως ο Bourdieu (Λάμνιαν, 2002:155) το αποκαλεί, από το «πολιτισμικό κεφάλαιο» που έχει κληρονομήσει κάθε παιδί από την οικογένεια του. Η νομιμοποίηση αποκλειστικά και μόνο της κυρίαρχης ομάδας λειτουργεί ως επιβολή στους μαθητές που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει στην επίδοσή τους. Έτσι, πρέπει να διεισδύσουν στην νομιμοποιημένη κυρίαρχη κουλτούρα ώστε να μπορέσουν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά και να αποκτήσουν εκείνα τα στοιχεία της νομιμοποιημένης κουλτούρας. Με αυτόν τον τρόπο το σχολείο αναπαράγει τις κοινωνικές δομές και τις κοινωνικές σχέσεις.

Τελικά το σχολείο αντί να ενισχύει την κοινωνική κινητικότητα αναπαράγει τις κοινωνικές δομές και με την επίλεκτη λειτουργία του νομιμοποιεί τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Το παρακάτω απόσπασμα της Φραγκουδάκη (αναφέρεται στο: Λάμνιαν, 2002: 160) είναι πολύ αποκαλυπτικό: *«Με μεθόδους κοινωνικά ουδέτερες και φαινομενικά αξιοκρατικές ο εκπαιδευτικός θεσμός επιλέγει εκείνους που η κοινωνική καταγωγή έχει προικίσει με το κεφάλαιο κυρίαρχης παιδείας. Επιλέγει δηλαδή εκείνους που έχουν με την σταδιακή και μακρόχρονη μάθηση εξοικειωθεί με τα ερμηνευτικά κλειδιά που αποκρυπτογραφούν τα έργα της κυρίαρχης παιδείας. Και με την συμβολική βία νομιμοποιεί αυτή την επιλογή».*

Όμως για να κατανοήσουμε τι κάνει το σχολείο πρέπει να μελετήσουμε τις δράσεις του μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η γλώσσα αποτελεί βασικό στοιχείο του πολιτισμικού κεφαλαίου και το σχολείο νομιμοποιεί μόνο μια μορφή της ή όπως δήλωνε ο Berstain(2000), τον επεξεργασμένο κώδικα επικοινωνίας που τα παιδιά από τα άνω κοινωνικά στρώματα έχουν κληρονομήσει. Ο κώδικας αυτός έχει επιβληθεί ως επίσημη γλώσσα του σχολείου και απαιτεί την χρησιμοποίησή του ανεξάρτητα από τους μαθητές.

Παρατηρούμε ότι ο θεσμός της εκπαίδευσης ενισχύει τις διαδικασίες αναπαραγωγής της κοινωνικής δομής και ότι αυτή η πολιτιστική αυθαιρεσία είναι μια πράξη «συμβολικής βίας» που συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών δομών καθώς μετασχηματίζεται σε κοινωνική αναπαραγωγή.

Είναι προφανές λοιπόν ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να εξεταστεί χωριστά από την κοινωνία που την διαμόρφωσε και την διέπλεσε. Για να κατανοήσει κανείς το εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να κατανοήσει την φύση της κοινωνίας. Καίριας σημασίας λοιπόν για το κοινωνικό σύστημα είναι η έννοια του κράτους, του κυριότερου διαχειριστή δηλαδή σε θεσμικό, νομικό αλλά και λειτουργικό πλαίσιο. Από το Norbert Elias μέχρι τον Pierre Bourdieu το κράτος όπως είδαμε και παραπάνω, έχει το μονοπώλιο της άσκησης βίας και επιβολής του νόμου και συγκροτείται με συγκεκριμένους εξουσιαστικούς και πολιτικούς όρους (Παπαδάκης,2003:55). Η συγκρότηση αυτή συμβαδίζει αποφασιστικά με την συγκρότηση ενός πεδίου κυριαρχίας που στο εσωτερικό του μάχονται για την εξουσία και τον έλεγχο της αναπαραγωγής μέσω του εκπαιδευτικού θεσμού.

Είναι λοιπόν προφανές ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να εξεταστεί χωριστά από το κράτος και την κοινωνία που την διαμόρφωσε και την διέπλεσε. Αναπόφευκτα λοιπόν η εκπαίδευση προσεγγίζεται μέσα από το τρίπτυχο Κράτος- κοινωνία – εκπαίδευση.

2.2. Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Είναι γνωστό ότι από την γέννησή του ο άνθρωπος δεν έχει ούτε ολοκληρωμένη προσωπικότητα, ούτε είναι σε θέση να πάρει μέρος στην κοινωνική ζωή, απλώς διαθέτει αυτές τις δεξιότητες. Τόσο στην ατομική όσο και στην κοινωνική του διάσταση και ταυτότητα είναι σε σχέση αλληλεπίδρασης με το φιλικό και το κοινωνικό του περιβάλλον.

Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία με την οποία τα άτομα ως μέλη μιας κοινωνίας μαθαίνουν τις κοινωνικές αξίες και τους κοινωνικούς κανόνες της συγκεκριμένης κοινωνίας στην οποία βρίσκονται. Είναι ο τρόπος με τον οποίον το άτομο ενσωματώνεται στην κοινωνία του κι εντάσσεται στην κουλτούρα του. Μέσω της κοινωνικοποίησης, το κάθε άτομο αποκτά την κοινωνική κληρονομιά που του μεταβιβάζεται. Έτσι, η κοινωνικοποίηση χωρίζεται στην πρωτογενή, που πραγματοποιείται αποκλειστικά στην οικογένεια από την στιγμή της γέννησης και στη δευτερογενή, που πραγματοποιείται στο σχολείο και στο σχολικό περιβάλλον.

Η κοινωνικοποίηση παίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία της διαμόρφωσης προσωπικότητας. Αν και μεγάλο μέρος της ανθρώπινης προσωπικότητας είναι αποτέλεσμα των γονιδίων μας, η διαδικασία κοινωνικοποίησης μπορεί να διαμορφώσει κατευθύνσεις για ενθάρρυνση των ειδικών πεποιθήσεων, συμπεριφορών και εμπειριών. Ως εκ τούτου, η κοινωνικοποίηση του ανθρώπου αποτελεί βασικό, ίσως το βασικότερο, στοιχείο της αγωγής των νέων, αφού ο άνθρωπος πρωτίστως ως κοινωνικό ον μπορεί να νοηθεί. Ουσιώδες μέλημα του σχολείου είναι η κοινωνική ένταξη του παιδιού, η άσκησή του σε στάσεις και συμπεριφορές τέτοιες ώστε να συνυπάρχει, να συνεργάζεται και να αναπτύσσει σχέσεις με τους άλλους και να δρα ενεργητικά στη δημόσια σφαίρα, στους κοινωνικούς θεσμούς, στους αγώνες των κινημάτων και στην πολιτική ζωή.

Η κοινωνικοποίηση που συντελείται στο σχολείο και χαρακτηρίζεται ως δευτερογενής κοινωνικοποίηση αναφέρεται στις αξίες, στα νοήματα και στις αντιλήψεις του παιδιού. Τα παιδιά που εισάγονται στο σχολικό πλαίσιο είναι έτοιμα ηλικιακά να αναλάβουν κάποιες ευθύνες και να καθοδηγηθούν από ένα πλήθος προτύπων, κανόνων και προσδοκιών.

Μέσα από την σχολική τάξη μεταλαμπαδεύονται παραδοσιακές γνώσεις, ικανότητες και πολιτιστικές κατακτήσεις.

Το σχολείο και γενικότερα η εκπαίδευση θεωρείται ο σημαντικότερος μετά την οικογένεια θεσμός κοινωνικοποίησης. Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο βήμα έξω από την οικογένεια και την πρώτη του προσπάθεια να αναλάβει ευθύνες (Νόβα, 2007: 113). Υπάρχουν όμως διαφορές μεταξύ οικογενειακού σχήματος με τον χαρακτήρα του σχολείου. Ο Parson παρατηρεί ότι *«το σχολείο είναι η πρώτη ομάδα κοινωνικοποίησης στην εμπειρία του παιδιού, που θεσμοθετεί την ιεραρχική διαφοροποίηση πάνω σε μη βιολογικές βάσεις. Επιπλέον κατατάσσει σε ιεραρχικές θέσεις που δεν είναι εκ των πρότερων δεδομένες, αλλά κατακτώνται. Και αυτές οι θέσεις κερδίζονται με διαφορετική ανταπόκριση στα καθήκοντα που επιβάλλει ο δάσκαλος, ο οποίος δρα ως όργανο του σχολικού συστήματος της κοινότητας»* (αναφέρεται στο: Νόβα, 2007:114).

Οι απόψεις αυτές προσδιορίζουν μ' έναν συγκεκριμένο τρόπο το περιεχόμενο της έννοιας της κοινωνικοποίησης και το ταυτίζουν με τις διαδικασίες ένταξης του ατόμου στην κοινωνία μέσα από την εσωτερικοποίηση του κοινωνικού συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται η ένταξη του ατόμου στην κοινωνική οργάνωση.

Συνεπώς, η λειτουργία και το έργο του σχολείου έχει διττό χαρακτήρα. Αρχικά τροφοδοτεί την κοινωνία με εργατικό δυναμικό ενώ παράλληλα μεταβιβάζει κοινές αξίες, κανόνες και πρότυπα συμπεριφοράς, δηλαδή την κοινή πολιτιστική κληρονομιά. Οπότε σκοπός της δεν είναι να προάγει την ομοιομορφία αλλά αν παρατηρήσει κανείς την δομή της, θα διαπιστώσει ότι προάγει την διαφοροποίηση (Νόβα, 2007:116).

Η σχολική κοινωνικοποίηση γίνεται αντιληπτή ως παιδαγωγική αλληλεπίδραση, βασικός άξονας της οποίας είναι η σχέση του δασκάλου με τον μαθητή. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός, καθώς συμβάλλει στην ανάπτυξη του εξουσιαστικού προτύπου, αποτελώντας για τα παιδιά την πιο αντιπροσωπευτική μορφή εξουσίας στο εξω-οικογενειακό περιβάλλον. Κάθε ομάδα μαθητών που προέρχεται από διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο και έχει τη δική της κουλτούρα, αποκωδικοποιεί με το δικό της τρόπο τις σχέσεις μέσα στη σχολική τάξη και άρα ποικίλλουν οι αλληλεπιδράσεις, οι

διαπραγματεύσεις και οι αντιδράσεις. Οι εκπαιδευτικοί προβαίνουν στις απαραίτητες υποχωρήσεις και συναινέσεις προωθούν τις διαδικασίες κοινωνικοποίησης των μαθητών.

Στοιχείο μεγάλης σημασίας αποτελεί η εκμάθηση συνύπαρξης του ατόμου με τους συμμαθητές του, ώστε να μπορεί στη συνέχεια να ελέγξει τον αυθορμητισμό του μέσα στα κοινωνικά υποσυστήματα που θα ενταχθεί. Κινητήριος δύναμη για τη συμπεριφορά του ατόμου δεν είναι η πραγματικότητα, αλλά η αντίληψή του για την πραγματικότητα, όπως διαμορφώνεται από το ίδιο το άτομο σε αντιδιαστολή με τον κοινωνικό του περίγυρο. Χρησιμοποιώντας την ανατροφοδότηση από το οικογενειακό περιβάλλον και προβαίνοντας σε κοινωνικές συγκρίσεις με τους συμμαθητές τους τα παιδιά διαμορφώνουν τις πεποιθήσεις τους για την αποτελεσματικότητά τους.

Με άλλα λόγια, το σχολείο είναι ένα είδος γέφυρας που οδηγεί στη νέα κοινωνία και επιτρέπει στα παιδιά των προσφύγων να κάνουν σχέδια για το μέλλον (Rousseau&Guzden, 2008). Δηλαδή δεν παρέχει μόνο την εκπαίδευση αλλά μέσω της κοινωνικοποίησης παρέχει ένα πρότυπο για την οργάνωση και την διαπραγμάτευση για την είσοδο στην μελλοντική κοινωνία. Συμπερασματικά το σχολείο χρησιμεύει ως ένας κοινωνικός και εκπαιδευτικός σύνδεσμος όπου μετανάστες και πρόσφυγες ακόμα και οι γονείς τους μπορούν μέσω της κοινωνικοποίησης να ενταχθούν μέσα στην κοινωνία (Callohanetal. 2008; Ming –Yethlenn&Shenred, 2002).

2.3. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Τόσο οι παλαιότεροι όσο και οι νεότεροι νόμοι της Ελληνικής νομοθεσίας που αφορούν την εκπαίδευση εκφράζουν το σύνολο των κοινωνικών νορμών, των επίσημων πολιτικών, των θρησκευτικών και ηθικών αρχών και πεποιθήσεων, οι οποίες απαρτίζουν το οικοδόμημα της Ελληνικής κοινωνίας. Οπότε μιλάμε για ένα εκπαιδευτικό σύστημα που είναι συγκεντρωτικό όσον αφορά την οργάνωση και το περιεχόμενο των σπουδών. Η εκπαίδευση είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη από την πολιτεία και παρέχεται δωρεάν σε όλα τα επίπεδα του συστήματος (Σύνταγμα, άρθρο 16, παράγραφος 2,4). Επίσης, η Ελλάδα ως κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφαρμόζει και ευρωπαϊκές οδηγίες όσο αφορά την εκπαίδευση με τις πιο σημαντικές να είναι οι «Education in the Lisbon strategy »και «EU 2020», που σκοπός και των δύο ήταν, μεταξύ άλλων, η αύξηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η μείωση των ανθρώπων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο και η αύξηση του ποσοστού των νέων που ολοκληρώνουν την τριτοβάθμια εκπαίδευση (Pépin, 2011; Roth&Thum, 2010).

Πιο συγκεκριμένα όμως, το σχολείο και το εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί τον κυριότερο μηχανισμό συγκρότησης και αναπαραγωγής της εθνικής ταυτότητας. Μέσω της εθνικής διαπαιδαγώγησης επιχειρείται η νομιμοποίηση και η εθνική ομοιογένεια των μελών του έθνους-κράτους ταυτίζοντας την πολιτική ιδιότητα με την πολιτισμική. Η εθνική διαπαιδαγώγηση αποτελεί θεμελιακό μηχανισμό των σύγχρονων που νομιμοποιεί την αρχή με βάση την οποία έχουν συγκροτηθεί, δηλαδή την ταύτιση των πολιτικών και πολιτισμικών ιδιοτήτων του έθνους (Αβδελά, 1997:31). Τα γνωστικά αντικείμενα της γλώσσας, της ιστορίας και της γεωγραφίας επιχειρούν να επιδιώξουν την μοναδικότητα του έθνους, την εδαφική οριοθέτηση του αλλά και τις κοινές ιστορικές μνήμες και πολιτισμικές καταβολές που συνδέουν τους μαθητές. Ως εκ τούτου, το εθνικό εκπαιδευτικό αφήγημα του τόπου θέτει στον πυρήνα του την ιδέα του έθνους και εξασφαλίζει την συγκρότηση, την εδραίωση και την αναπαραγωγή της εθνικής ταυτότητας μέσα από τα μαθήματα που προάγουν την εθνική διαπαιδαγώγηση.

Η διαδικασία της σύγκρισης μέσα από το εθνοκεντρικό πρίσμα επενεργεί στο συμβολικό επίπεδο κατατάσσοντας την εθνική ταυτότητα ανώτερη των «άλλων». Αναπαράγει διάφορα στερεοτυπικά σχήματα τα οποία οδηγούν στον ρατσισμό και την ξενοφοβία. Στον Ελληνικό εκπαιδευτικό θεσμό εμφανίζεται κυρίαρχη η αντίληψη για τον πατριωτισμό που παρουσιάζει το ελληνικό έθνος που είναι απολύτως ομοιογενές, με πολιτισμικές ιδιότητες ίδιες και αναλλοίωτες από την αρχαιότητα.

Έτσι, η δυσκολία προσαρμογής στις συνθήκες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της καινούργιας πραγματικότητας των μεταναστών και των προσφύγων συμβαδίζει με μια παραδοσιακή ξενοφοβία που είναι ταυτόχρονα αίτιο και αποτέλεσμα ενός λόγου για το έθνος με περιεχόμενο του τον παρεχόμενο εθνικισμό. Ο πυρήνας του συγκεκριμένου προβλήματος είναι ότι το σχολείο και το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ενισχύει και προωθεί με πολλούς τρόπους την αξία της ομοιογένειας. Οι σχετικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί δείχνουν ότι η εθνική διαπαιδαγώγηση την οποία επιτελεί το σχολείο αντιλαμβάνεται τα έθνη ως φυσικές οντότητες ανεξάρτητες από τον χρόνο και το χώρο. Ο σχολικός λόγος αναδεικνύει τα στοιχεία αυτά που συνθέτουν την μοναδικότητα του έθνους, δίνοντας έμφαση στην ιστορική συνέχεια και την εθνική ομοιογένεια. Μέσα από την διδασκαλία το έθνος παρουσιάζεται απόλυτα ομοιογενές με πολιτιστικά χαρακτηριστικά που διατηρούνται αμετάβλητα στη ιστορία του, χωρίς να έχουν υποστεί εξωτερικές επιδράσεις (Ανδρούτσου & Ασκούνη, 2007:15).

Όμως οι όμοιες έννοιες του έθνους και της εθνικής ταυτότητας με το περιεχόμενο που έχουν σήμερα είναι προϊόντα συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών. Η εικόνα της εθνικής ομοιογένειας που περιγράφει τον κόσμο στο σύνολο του από ανθρώπινες ομάδες, ομοιογενείς στο εσωτερικό τους και διαφορετικές μεταξύ τους, δεν αποτυπώνει μια αντικειμενική αλήθεια. Αντίθετα, πρόκειται για μια ισχυρή ερμηνεία του κόσμου που βασίζεται σε προβληματικές παραδοχές (Ανδρούτσου & Ασκούνη, 2007: 17). Δίνεται έμφαση λοιπόν στην προτεραιότητα της εθνικής ταυτότητας και παραγνωρίζεται το γεγονός ότι σε μια ομάδα τα άτομα έχουν κοινωνικές ταυτότητες οι οποίες δεν είναι στατικές αλλά διαμορφώνονται και αναπαράγονται μέσα στις κοινωνικές σχέσεις ενώ μπορεί να διαθέτουν διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο.

Ως εκ τούτου, μέσα στα σύγχρονα δεδομένα, η ομοιογένεια που προβάλλει το σχολείο αντιφάσκει όλο και περισσότερο με την Ελληνική πραγματικότητα των μεταναστών και των προσφύγων αλλά και των ευρωπαϊκών διαδικασιών. Το Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα βρίσκεται λοιπόν αντιμέτωπο με τα ερωτήματα που θέτει η παρουσία αλλόγλωσσων, αλλοδαπών και αλλόθρησκων μαθητών και καλείται να εξετάσει τα κατάλληλα εργαλεία για την σχολική τους ένταξη. Οι απαντήσεις δεν μπορούν να αναζητηθούν μόνο στην παιδαγωγική σφαίρα αλλά προϋποθέτουν μια γενικότερη επεξεργασία του τρόπου που έχουμε μάθει να επεξεργαζόμαστε την διαφορετικότητα (Ανδρούτσου & Ασκούνη, 2007:23).

Η κατανόηση και αποτελεσματική διαχείριση του φαινομένου της διαφορετικότητας καθώς και η αμφισβήτηση του αφομοιωτικού μοντέλου που για χρόνια κυριαρχούσε στα εκπαιδευτικά συστήματα στην δύση, αποτελούν βασικές προτεραιότητες για την εκπαίδευση, μέσω της προώθησης της διαπολιτισμικότητας και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Η εκπαίδευση αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό μηχανισμό για την ομαλή ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων στην κοινωνία. Η είσοδός τους στην Ελλάδα και στο Ελληνικό σχολείο επηρέασαν την εκπαίδευση και τέθηκε επιτακτικά η ανάγκη αναδιαμόρφωσης και μετατροπής των σχολείων σε διαπολιτισμικά.

Συνεπώς, σε μια τέτοια κοινωνία και σε ένα τέτοιο εκπαιδευτικό σύστημα, η αποδοχή του διαφορετικού είναι επιτακτική ανάγκη. Το σχολείο και η εκπαίδευση είναι ένας χώρος που θα μάθουν να συμβιώνουν διαφορετικοί πολιτισμοί, γλώσσες, θρησκείες και κουλτούρες. Επίσης, μέσω της σωστής και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και παιδείας μπορεί να αναπτυχθεί ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, που είναι μια βασική ανθρώπινη αρχή και κανόνας συμβίωσης σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Σε αυτό το πλαίσιο, το οποίο έχει διαμορφωθεί στην σύγχρονη κοινωνία, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η εκπαιδευτική πολιτική. Για να αποσαφηνιστεί ο όρος «εκπαιδευτική πολιτική», αρχικά πρέπει να ορισθεί τι είναι πολιτική. Μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύνολο και σώμα πρακτικών εξουσίας αλλά και μια συναίνεση λόγου, δράσης και πράξεων. Αντικείμενό της είναι ο τρόπος διαχείρισης δημόσιων υποθέσεων

και το σύστημα διακυβέρνησης ενός πεδίου. Είναι συνυφασμένη με ιδεολογικές εκφάνσεις αλλά και με πρακτικές προεκτάσεις ενώ είναι αυτή που ενεργοποιεί και αυτή που αποσκοπεί (Παπαδάκης, 2003: 78).

Υπό το πρίσμα αυτό, θεωρούμε την πολιτική σε θέματα εκπαίδευσης τόσο διαδικασία όσο και αποτέλεσμα. Συνεπώς, με τον όρο εκπαιδευτική πολιτική χαρακτηρίζεται το σύνολο των μέτρων και των αξιών–κανόνων, που έχουν σχεδιαστεί στην πολιτεία και διαμορφωθεί-ενταχθεί σε ένα πρόγραμμα δράσης για την πραγματοποίηση των στόχων και τα οποία είναι απαραίτητα για την οργάνωση και την λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Η εκπαιδευτική πολιτική μπορεί να καθορίζεται από την πολιτεία, από το κράτος, μέσω των πολιτικών κομμάτων που ασκούν την εξουσία.

Τόσο το περιεχόμενο όσο και το πλαίσιο δράσης που εισάγει μια εκπαιδευτική πολιτική βρίσκεται σε αναπόφευκτη αλληλεπίδραση με το πλαίσιο της κοινωνίας γιατί το πλαίσιο είναι αυτό που παρέχει το περιεχόμενο της εκπαιδευτικής πολιτικής. Καθοριστικός ως προς αυτό είναι ο ρόλος του κράτους καθώς ο κρατικός μηχανισμός αποτελεί την βασική κοινωνική μηχανή-κατασκευάσμα για την κοινωνικοποίηση και ανάπτυξη του ατόμου και αφετέρου η εκπαίδευση αποτελεί την βασική διαδικασία για τη συγκρότηση, αναπαραγωγή και διατήρηση του κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

3.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η εκπαίδευση των μεταναστών έχει αποτελέσει ένα ιδιαίτερο πεδίο διαλόγου. Η εξέλιξη αυτού του διαλόγου έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη των μοντέλων όπως το διαπολιτισμικό και το αφομοιωτικό. Πριν την παρουσίαση της Ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής, θεωρείται φρόνιμο να πραγματοποιηθεί μια σύντομη αναφορά στα μοντέλα εκπαίδευσης μεταναστών που έχουν διαμορφωθεί με σκοπό την ανάπτυξη και το σεβασμό στην διαφορετικότητα του άλλου.

Το διαπολιτισμικό μοντέλο είναι ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εκπαίδευσης που λαμβάνει υπόψη του την αλληλεπίδραση και την αμοιβαία συνεργασία ανάμεσα σε μεταναστευτικές ομάδες. Στόχος του είναι η δημιουργία ανοικτών κοινωνιών που θα χαρακτηρίζονται από ισονομία και αλληλοκατανόηση. Το διαπολιτισμικό μοντέλο εστιάζει στα εξής (Γεωργογιάννης, 1999: 51):

- *«Στην επιδίωξη της δημιουργίας ισότητας ευκαιριών τόσο στο σχολικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον.*
- *Στην προώθηση της κατάργησης διακρίσεων, την προώθηση της ισονομίας, της αλληλοκατανόησης, της αλληλοαποδοχής και της αλληλεγγύης και δεν αφορά μόνο στους αλλοδαπούς αλλά και το σύνολο του πληθυσμού της χώρας υποδοχής.*
- *Διεξάγει έρευνες για να προτείνει μεθόδους και λύσεις σε όλους τους παραπάνω τομείς και τεκμηριώνει την αποτελεσματικότητα των μεθόδων των λύσεων».*

Αναφορικά με το μοντέλο ενσωμάτωσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτό αφήνει στα ίδια τα παιδιά την δυνατότητα να διαλέξουν και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, χωρίς να παρεμβαίνει. Τα πολιτισμικά στοιχεία που εισάγονται στο σχολικό πρόγραμμα

δεν αξιολογούνται σύμφωνα με την αξία και τα πρότυπα αυτών αλλά με βάση τα πρότυπα του κυρίαρχου πολιτισμού. Το Σύνταγμα αποτελεί το θεμέλιο του κράτους δικαίου και η εξέλιξη της σύγχρονης φιλελεύθερης δημοκρατίας συνδέθηκε στενά με την υιοθέτηση Συνταγμάτων και συνακόλουθα με την συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών. Γενικά πρέπει να υπάρχει σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των αξιών της κάθε κουλτούρας(Γεωργογιάννης, 1999:125).

Το πολυπολιτισμικό μοντέλο εκπαίδευσης εμφανίστηκε την δεκαετία του 1970, όταν έγινε αντιληπτό ότι τα μέτρα αφομοίωσης και ενσωμάτωσης δεν έδιναν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Σύμφωνα με αυτό,«για να μπορέσουν να συνυπάρξουν οι διάφοροι πολιτισμοί θα πρέπει να αναγνωριστούν και να διατηρηθούν οι ιδιαιτερότητες του καθενός» (Γεωργογιάννης, 1999: 125).

Το αντιρατσιστικό μοντέλο εμφανίστηκε στις ΗΠΑ και στην Αγγλία. Οι οπαδοί του αμφισβητούν το πολυπολιτισμικό μοντέλο, διότι αυτό επικεντρώνεται στις στάσεις και στους θεσμούς, μόνο που οι κοινωνικές δυνάμεις αποσιωπώνται. Για αυτόν τον λόγο, το συγκεκριμένο μοντέλο ακολουθεί την άποψη ότι«θεμιτό είναι να γίνει μια αλλαγή στους μηχανισμούς της εκπαίδευσης και του κράτους ώστε να εξαλειφθούν πλήρως τα ρατσιστικά φαινόμενα» (Γεωργογιάννης, 1999:128). Το αντιρατσιστικό μοντέλο προβάλλει στο προσκήνιο την ανάγκη για μηχανισμούς που εξασφαλίζουν ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση και θέτει το ερώτημα της αναδιοργάνωσης των θεσμών της χώρας ώστε να καταπολεμηθεί ο ρατσισμός (Γεωργογιάννης, 1999:129).

Τέλος, το μοντέλο αφομοίωσης εμφανίστηκε το 1950. Η βασική του θέση είναι ότι η κοινωνία αποτελεί ένα σύνολο. Κυριάρχησε μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 και στόχευε στην απορρόφηση των μεταναστών από τον γηγενή πληθυσμό αλλά και στην μη δυνατότητα συμμετοχής τους στην πρόοδο και ανάπτυξη της κοινωνίας. Ουσιαστικά με τον όρο αφομοίωση εννοείται «η διαδικασία μέσα από την οποία άτομα διαφορετικής φυλετικής ή εθνικής προέλευσης αλληλεπιδρούν και συμμετέχουν στην καθημερινή ζωή μιας ευρύτερης κοινωνίας, χωρίς να παίζει ρόλο η εθνική τους προέλευση» (Νικολάου, 2000: 120). Κυρίαρχη είναι η αντίληψη ότι ο μετανάστης φέρει την ευθύνη για την ενσωμάτωση του ή μη στην κοινωνία.

3.2. Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Η εκπαίδευση αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό μηχανισμό για την ομαλή ένταξη στην κοινωνία. Το Υπουργείο Παιδείας είναι κατεξοχήν υπεύθυνο για την πολιτική που θα ακολουθήσει απέναντι τους. Η είσοδος των μεταναστών και προσφύγων στα Ελληνικά σχολεία επέφερε μια απρόσμενη αλλαγή και τέθηκε επιτακτικά η ανάγκη να αναδιαμορφωθούν και να μετατραπούν σε διαπολιτισμικά. Μέσα στα δικαιώματα του παιδιού συγκαταλέγονται και τα ίσα δικαιώματα στην εκπαίδευση και η εισαγωγή του σε ένα σχολείο το οποίο θα του παρέχει την δυνατότητα να ισοσταθμίσει τις διαφορές του με τα υπόλοιπα παιδιά.

Η Ελληνική πολιτεία προσπάθησε να οργανώσει θεσμούς και διαδικασίες προκειμένου να ανταποκριθεί στα ζητήματα που ανέκυψαν από την φοίτηση μεγάλου ποσοστού παιδιών προσφύγων και μεταναστών στο Ελληνικό σχολείο. Σε θεσμικό επίπεδο η Ελλάδα κατοχύρωσε νόμους και υλοποίησε προγράμματα για την ένταξη των παιδιών στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

3.3. ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Όπως αναφέρθηκε, η μετάλλαξη της Ελληνικής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική επέφερε σημαντικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ζωής της χώρας. Συγκεκριμένα, σε μια κοινωνία η συμμετοχή στην εκπαίδευση και στο σχολείο αποτελεί ένα αναφαίρετο δικαίωμα του ανθρώπου και είναι βασικός παράγοντας για την εξέλιξη της ζωής του. Σε μια τέτοια κοινωνία που έχει χάσει την ομοιογένειά της και διακατέχεται από πλουραλισμό ο ρόλος της εκπαίδευσης πρέπει να γίνει πιο ανθρωπιστικός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού πλουραλιστικός, καθότι είναι αυτός που θα μυήσει τον μαθητή στην αξία της γνώσης. Η Ελληνική κοινωνία πρέπει λοιπόν να μετασχηματιστεί σε διαπολιτισμική δημοκρατική κοινωνία, στις θεμελιώδεις αξίες της οποίας πρέπει να περιλαμβάνεται ο σεβασμός, η προστασία και η συμμετοχή της διαφορετικότητας.

Έτσι, η εκπαίδευση ως φορέας διδασκαλίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα η διαπολιτισμική εκπαίδευση, έχει ως έργο να προετοιμάσει τους μαθητές ως πολίτες μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας ενισχύοντας τον αμοιβαίο σεβασμό και την αποδοχή της διαφορετικότητας. Σε μια τέτοια κοινωνία και σε ένα τέτοιο εκπαιδευτικό σύστημα η αποδοχή του διαφορετικού είναι μια επιτακτική ανάγκη. Το σχολείο είναι ένας θεσμός που θα μάθουν να συμβιώνουν διαφορετικοί πολιτισμοί, γλώσσες, θρησκείες και κουλτούρες. Επίσης, μέσω της σωστής εκπαίδευσης μπορεί να αναπτυχθεί ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα που είναι μια βασική ανθρώπινη αρχή και κανόνας συμβίωσης σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση και το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση της διαφορετικότητας που είναι το σύγχρονο συστατικό της κοινωνίας. Με αυτήν την έννοια, η διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει να διαδραματίσει έναν ρόλο στο εκπαιδευτικό σύστημα προωθώντας την ομαλή ένταξη των μεταναστών.

Σύμφωνα με τον Μάρκου (1995: 86), ως διαπολιτισμική εκπαίδευση ορίζεται η *«διαδικασία μεταρρύθμισης με τελικό στόχο τον μετασχηματισμό του σχολείου και της κοινωνίας, ώστε να παρέχονται σε όλους τα μέσα για να εκφραστούν ως ατομικές και*

συλλογικές προσωπικότητες, να προβάλλουν τις δικές τους πολιτισμικές απαιτήσεις και να έχουν την υποστήριξη και τη συνεργασία του κράτους στην αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας, ελευθερίας και αυτοεκπλήρωσης».

Επομένως στόχος της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους στην εκπαίδευση και στην κοινωνία (Δαμανάκης, 2004). Μέσω του σεβασμού στην διαφορετικότητα και στην πολιτισμική ποικιλομορφία επιταχύνονται οι στόχοι της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Γκόβαρης, 2001).

Σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία που η συνύπαρξη ανθρώπων που προέρχονται από διαφορετικούς πολιτισμούς και χαρακτηρίζονται από διαφορετικές ταυτότητες, νοοτροπίες, πιστεύω και παραδόσεις που μπορεί να αποκλίνουν από αυτές που μπορεί να έχουμε συνηθίσει στην κοινωνία υποδοχής, απαραίτητο είναι να βρεθούν οι κατάλληλοι τρόποι να προωθηθεί η διαπολιτισμική διάσταση μέσω της εδραίωσης και της εφαρμογής της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Σε σχέση με το πεδίο της εκπαίδευσης και του σχολείου, η διαπολιτισμική εκπαίδευση επιδιώκει (Μπαλατατζής & Νταβέλος, 2009: 257).

- 1. «Να διασφαλίσει ότι όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από το γλωσσικό και πολιτισμικό τους υπόβαθρο απολαμβάνουν ισότητα στα εκπαιδευτικά τους δικαιώματα,*
- 2. Να ενθαρρύνει στο σχολείο την πολυμορφία και την πολυγλωσσία που χαρακτηρίζει την κοινωνία που ζούμε,*
- 3. Να ενισχύσει σχολικές μονάδες με στρατηγικές που προωθούν την διαπολιτισμική κατανόηση και επικοινωνία,*
- 4. Να προωθήσει συμπεριφορές που καλλιεργούν την αρμονία ανάμεσα στις διάφορες πολιτισμικές ομάδες,*
- 5. Να προωθήσει εκείνες τις συμπεριφορές που στρέφονται ενάντια στις διακρίσεις και οι οποίες βασίζονται στις εθνοπολιτιστικές διαφορές».*

Προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι είναι απαραίτητο (Μπαλατατζής & Νταβέλος, 2009: 257):

- I. *«Να εισαχθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα διορθωτικά παρεμβατικά μέτρα για την αντιμετώπιση του αποκλεισμού και των ανισοτήτων συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων με γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.*
- II. *Να αντιμετωπιστούν παράγοντες που απειλούν την κοινωνική συνοχή, όπως ο ρατσισμός και η ξενοφοβία.*
- III. *Να εισαχθούν ευρύτερες αναδιαρθρώσεις στο σχολικό και εκπαιδευτικό περιβάλλον που να απευθύνονται σε όλους τους μαθητές».*

Συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι ο παραδοσιακός τρόπος απόκτησης γνώσης πρέπει να πάψει να υφίσταται γιατί οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστευτικών ομάδων και πρέπει να βρουν τρόπους για να καταπολεμήσουν την περιθωριοποίηση. Κατά την εκπαιδευτική πράξη οι βασικές αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης εφαρμόζονται με την επίτευξη των παραπάνω στόχων (Κανακίδου&Παπαγιάννη, 1998: 46-47):

1. *«Να λαμβάνουν υπόψη το περιβάλλον της ζωής και της μάθησης καθώς και το επίπεδο μάθησης στους μαθητές.*
2. *Να αντισταθμίζουν τους πολιτισμούς και τις γλώσσες, καταπολεμώντας οποιαδήποτε μορφή ρατσισμού που προκύπτει με την μορφή συμβολικής ή συμπεριφοριστικής βίας.*
3. *Να εμπνέουν και να καλλιεργούν την ανθρωπιά, την αλληλεγγύη και την συνεργασία*
4. *Να αντισταθμίζουν την πολιτισμική στέρηση των παιδιών χωρίς διακρίσεις».*

Οι χώροι του σχολείου και της τάξης αποτελούν το αναγκαίο πλαίσιο αναγνώρισης και σεβασμού της όποιας διαφορετικότητας, της εξασφάλισης των ίσων ευκαιριών, της σχολικής ένταξης και συνακόλουθα της κοινωνικής ένταξης και της πραγμάτωσης των κοινωνικών στόχων, που θα επιτρέψει στους αυριανούς πολίτες με τις όποιες πολιτισμικές διαφορές να ενταχτούν ομαλά στην Ελληνική κοινωνία.

Το σημαντικό είναι ότι τα παιδιά των μειονοτήτων και των μεταναστών αποκτούν εμπειρίες μέσω των πολιτισμικών στοιχείων. Επομένως, στο αναλυτικό πρόγραμμα πρέπει να ενσωματώνεται η πολιτισμική διαφορά. Σύμφωνα με τον Μπαλιά (2004: 233) *«το εκπαιδευτικό ιδανικό του διαφωτισμού για μια κοινωνία ελεύθερη, ειρήνης,*

δικαιοσύνης, θεμελιωμένης στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παραμένει στο επίκεντρο της δημόσιας συζήτησης για το μέλλον των δημοκρατικών κοινωνιών και για το μέλλον της ίδιας της ανθρωπότητας».

Βλέπουμε λοιπόν ότι τα βασικά χαρακτηριστικά της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι τα ακόλουθα(Μάρκου, 1997: 239-240):

- 1. «Αποτελεί κάθε βασική αρχή και στόχο που διέπει κάθε σχολική μονάδα και δραστηριότητα*
- 2. Πεδίο αναφοράς της είναι η άμεση εμπειρία των παιδιών στις χώρες υποδοχής.*
- 3. Διερευνάει τους υφισταμένους στόχους.*
- 4. Προκαλεί την αμοιβαία επίδραση των πολιτισμών από την χώρα καταγωγής και χώρα υποδοχής.*
- 5. Δημιουργεί τις προϋποθέσεις για αποδοχή της υφισταμένης πραγματικότητας και της δυναμικής της στις χώρες υποδοχής.*
- 6. Προξενεί την επανεξέταση, αναθεώρηση και διερεύνηση των κοινωνικοκεντρικών στοιχείων του σχολείου.*
- 7. Διερευνάει την οπτική μέσα από την οποία γίνονται αντιληπτά η εκπαίδευση, τα παιδιά και οι ενήλικες.*
- 8. Αποτελεί μέσο για την αξιολόγηση των ευκαιριών στην ζωή και την επίτευξη της μέγιστης δυνατής κοινωνικής και εκπαιδευτικής ένταξης».*

3.4. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Η εκπαιδευτική πολιτική του ελληνικού κράτους αναφορικά με τους μετανάστες και την μόρφωση των παιδιών τους καθορίζεται από τον νόμο 2413/1996 για την διαπολιτισμική εκπαίδευση, *«Ηελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις»*, με κύριο σκοπό την οργάνωση και λειτουργία σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες(Ε.Κ.Κ.Ε,2014:32).

Το διαπολιτισμικό μοντέλο λοιπόν είναι ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εκπαίδευσης που λαμβάνει υπόψη την αλληλεπίδραση και την αμοιβαία συνεργασία ανάμεσα σε μεταναστευτικές ομάδες. Στόχος του είναι η δημιουργία ανοικτών κοινωνιών που θα χαρακτηρίζονται από ισονομία και αλληλοκατανόηση. Το διαπολιτισμικό μοντέλο μπορεί να συνοψιστεί στα εξής (Γεωργογιάννης, 1999: 51):

- *«Την επιδίωξη της δημιουργίας ισότητας ευκαιριών τόσο στο σχολικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον.*
- *Την προώθηση της κατάρτησης διακρίσεων, την προώθηση της ισονομίας, της αλληλοκατανόησης, της αλληλοαποδοχής και της αλληλεγγύης και δεν αφορά μόνο τους αλλοδαπούς αλλά και το σύνολο του πληθυσμού της χώρας υποδοχής.*
- *Διεξάγει έρευνες για να προτείνει μεθόδους και λύσεις στους παραπάνω τομείς και τεκμηριώνει την αποτελεσματικότητα των μεθόδων και των λύσεων».*

Παράλληλα από το 1985 με τον νόμο 1566/1985 άρχισαν να ιδρύονται και τα πρώτα σχολείαδιαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Τα προγράμματα που εφαρμόζονται είναι τα αντίστοιχατων δημοσίων σχολείων, αλλά προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες των μαθητών(Ε.Κ.Κ.Ε,2014: 32). Σκοπός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σύμφωνα με το ΙΜΕΠΟ(2004:26)είναι *«η οργάνωση και η λειτουργία των σχολικών μονάδων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την παροχή εκπαίδευσης σε νέους με εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ιδιαιτερότητες».*

Σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μπορούν επίσης να ιδρύονται επ'ονόματι οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, εκκλησιαστικών ιδρυμάτων και άλλων φιλανθρωπικών σωματείων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα (ΙΜΕΠΟ, 2004:26). Στην Ελλάδα από το 1996 και μέχρι σήμερα, έχουν ιδρυθεί και λειτουργούν 26 σχολεία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε όλη την Ελλάδα, εκ των οποίων 13 Δημοτικά, 9 Γυμνάσια και 4 Λύκεια. Για να χαρακτηριστεί ένα σχολείο διαπολιτισμικό θα πρέπει ο αριθμός των παλιννοστούντων και των αλλοδαπών να πλησιάζει το 45% του συνολικού αριθμού των μαθητών. Στα σχολεία αυτά εφαρμόζονται τα προγράμματα των αντίστοιχων δημοσίων σχολείων, τα οποία προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτιστικές ή μορφωτικές ανάγκες των μαθητών τους (Ε.Κ.Κ.Ε,2014:32).

Επίσης, στην Ελλάδα τα πρώτα προγράμματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης άρχισαν να εφαρμόζονται την δεκαετία του '80 με την δημιουργία των τάξεων υποδοχής που σηματοδότησαν την απαρχή μιας σειράς προσπαθειών θεσμικής διαχείρισης της πολιτισμικής και γλωσσικής διαφορετικότητας των μαθητών στην Ελληνική εκπαίδευση. Ο νόμος ωστόσο είναι ασαφής ως προς τους στόχους αυτών των σχολείων. Σύμφωνα με μελέτες και μαρτυρίες εκπαιδευτικών, τα σχολεία έχουν μετατραπεί σε σχολεία αλλοδαπών γιατί οι γονείς και τα παιδιά τα εγκαταλείπουν λόγω του ότι η πολιτισμική και γλωσσική διαφορετικότητα επηρεάζει το επίπεδο μάθησης. Επίσης, ένα μεγάλο ποσοστό των γονέων των μεταναστών δεν επιθυμεί την συνέχιση σε αυτά τα σχολεία επιλέγοντας τα κανονικά με γνώμονα την ταχύτερη ενσωμάτωση στην Ελληνική κοινωνία. Συνεπώς, είναι εμφανής η έλλειψη εκπαιδευτικής πολιτικής που να αφορά όλους τους μαθητές, χωρίς να αντιμετωπίζει τους αλλοδαπούς μαθητές ως μια ομάδα με μορφωτικό έλλειμμα.

Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση του 1980 (ΦΕΚ 8182/Ζ/4139/20-10-1980), η ίδρυση των τάξεων αυτών αποσκοπεί στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων που έχουν αποκτήσει οι παλιννοστούντες μαθητές στο προηγούμενο σχολικό περιβάλλον και στην απόκτηση των εφοδίων εκείνων που είναι απαραίτητα για την μελλοντική μορφωτική και επαγγελματική τους εξέλιξη στα πλαίσια της ελληνικής εκπαίδευσης και κοινωνίας. Με το νόμο 1404/1983 νομοθετούνται τόσο οι Τάξεις Υποδοχής όσο

και ο θεσμός των Φροντιστηριακών Τμημάτων. Οι Τάξεις Υποδοχής αναλαμβάνουν στην ουσία το έργο της αντιστάθμισης του «ελλειμματικού» πολιτισμικού και γλωσσικού κεφαλαίου των μαθητών αυτών, έτσι ώστε να επιτευχθεί απρόσκοπτα η πολιτισμική και γλωσσική τους αφομοίωση.

Το 1996 θεσπίζονται νέες ρυθμίσεις για τις Τάξεις Υποδοχής και τα Φροντιστηριακά Τμήματα. Η υπουργική απόφαση (Φ10/20/Γ1/708/7-9-1999) προβλέπει την διαμόρφωση ενός ευέλικτου σχήματος θεσμικής και διδακτικής παρέμβασης στο επίπεδο των σχολικών μονάδων, έτσι ώστε να επιτευχθεί η ομαλή και ισόρροπη ένταξη των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (ΙΜΕΠΟ,2004:24).

Επίσης, στον μεταναστευτικό νόμο Ν. 3386 και ειδικότερα στο άρθρο 72 ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν στην πρόσβαση των ανηλίκων αλλοδαπών στην εκπαίδευση. Ειδικότερα ορίζεται ότι (Ε.Κ.Κ.Ε, 2014: 30):

1. *«Ανήλικοι αλλοδαποί, που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, υπάγονται στην υποχρέωση της ελάχιστης σχολικής φοίτησης, όπως οι ημεδαποί.*
2. *Οι ανήλικοι αλλοδαποί που φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης έχουν, χωρίς περιορισμούς, πρόσβαση στις δραστηριότητες της σχολικής ή εκπαιδευτικής κοινότητας.*
3. *Για την εγγραφή αλλοδαπών ανηλίκων στα δημόσια σχολεία απαιτούνται τα αντίστοιχα με τα προβλεπόμενα για τους ημεδαπούς δικαιολογητικά.*
4. *Αλλοδαποί που έχουν αποφοιτήσει από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα έχουν πρόσβαση στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, υπό τους αυτούς όρους και προϋποθέσεις όπως οι ημεδαποί».*

Επιπροσθέτως, λαμβάνοντας υπόψη την διεθνή σύμβαση για τα δικαιώματα των παιδιών την οποία η Ελληνική Κυβέρνηση κατοχύρωσε με νόμο, και ιδιαίτερα τα άρθρα 22, 28, 29 και 30 που αφορούν την εκπαίδευση προσφύγων, το Υπουργείο Παιδείας προχώρησε στο σχεδιασμό ερευνών για την υποστήριξη, την φροντίδα και την εκπαίδευση παιδιών μεταναστών. Λόγω της αύξησης της μετανάστευσης και λόγω του ότι η Ελλάδα έγινε χώρα υποδοχής, το εκπαιδευτικό σύστημα έχει υποστεί αλλαγές με στόχο τον

εκσυγχρονισμό. Καταρχήν, οι νόμοι 2525/97 και 2640/98 μεταρρύθμισαν τις δομές του εκπαιδευτικού συστήματος. Κατά δεύτερον, από το 1996 εισήχθη η προσέγγιση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (ΔΣΔΠ), γεγονός που σηματοδοτεί μια ουσιώδη εξέλιξη (έστω σε θεσμικό επίπεδο).

Σχετικά ζητήματα για την παρακολούθηση του μαθήματος των θρησκευτικών από τους μη ορθόδοξους μαθητές ορίζονται με το ΠΔ «Οργάνωση και λειτουργία δημοτικών σχολείων» (ΠΔ 201/1998, ΦΕΚ161 τ.Α 13/7/98 αρ10,13). Με το συγκεκριμένο άρθρο δίνεται η δυνατότητα επιλογής σε αυτούς τους μαθητές να μην συμμετέχουν στο εκκλησιαστικό – θρησκευτικό πρόγραμμα και να απαλλάσσονται.

Τέλος, την περίοδο 1997-2000 και 2000-2004 λειτούργησαν στην Ελλάδα με την βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης προγράμματα μεγάλης κλίμακας, τα επιχειρησιακά προγράμματα εκπαίδευσης και αρχικής κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ) που σχετίζονταν με τα ζητήματα της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας για ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Όπως προκύπτει από την περιγραφή των δράσεων και των στόχων στα προγράμματα αυτά προτάσσονται ζητήματα διαμόρφωσης κριτηρίων για την διατύπωση των επιπέδων ελληνομάθειας.

Ουσιαστικά, σκοπός των προγραμμάτων ΕΠΕΑΕΚ ήταν η γρηγορότερη ένταξη των μαθητών στο σχολείο. Αυτό επιταχύνεται μέσω της εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας και η προσπάθεια ολοκληρώνεται με την πλήρη ένταξη των μεταναστών στο αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Παρατηρούμε λοιπόν ότι και στις 29 δράσεις που πραγματοποίησαν τα προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ επιδιώκονται τα εξής (ΙΜΕΠΟ, 2004: 29):

- *«Στην προσχολική εκπαίδευση, η εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας ως δευτερεύουσας και η αποδοχή της μητρικής γλώσσας των παιδιών.*
- *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.*
- *Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διγλωσσίας και σε θέματα διδασκαλίας της διγλωσσίας σε μετανάστες».*

Σήμερα με τις μεγάλες μεταναστευτικές ροές πολλές χώρες τροποποιούν την μεταναστευτική πολιτική τους σε θέματα εκπαίδευσης και ένταξης. Εμφανίζονται διατάξεις που αφορούν τους πρόσφυγες και τα ασυνόδευτα παιδιά. Φυσικά, στον όρο

πρόσφυγα και στον όρο μετανάστη υπάρχει διαφοροποίηση αλλά στη ένταξή τους στην κοινωνία και στο εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθούνται πανομοιότυπες πολιτικές.

Συνεπώς, η εκπαιδευτική πολιτική έπρεπε εκ νέου να ανταποκριθεί στις ανάγκες που δημιουργήθηκαν λόγω του μεγάλου αριθμού μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών από το 2015 και έπειτα. Η υπουργική απόφαση, υπ' αριθμόν 152360/ΓΔ4/2016, ΦΕΚ 3049/Β/19/9/2016 επικύρωσε την ίδρυση οργανώσεων και εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις δομές υποδοχής, τις επονομαζόμενες ΔΙΕΠ, με στόχο να καλύψουν την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας. Από τον Οκτώβριο του 2016 έως τον Μάρτιο του 2017 λειτούργησαν 27 ΔΙΕΠ. Τέλος, με το προεδρικό διάταγμα 220/2007 θεσπίζεται και η εκπαίδευση ασυνόδευτων παιδιών.

Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν τόσο οι ΜΚΟ όσο και οι διεθνείς οργανισμοί (ΔΟΜ, UNISCEF) λόγω της εμπειρίας τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα (Επιστημονική Επιτροπή, 2017:70). Σε πολλές περιπτώσεις συμπλήρωσαν το ελλιπές κοινωνικό κράτος. Χαρακτηριστικά, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής υποστήριξε τον σχεδιασμό του Υπουργείου Παιδείας που έχει ως στόχο την εκπαιδευτική ένταξη των ανήλικων προσφύγων, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες συνθήκες της παρούσας προσφυγικής κρίσης. Επίσης, η UNISCEF διοργάνωσε επιμορφωτικό πρόγραμμα για εκπαιδευτικούς που εμπλέκονται στην εκπαίδευση προσφύγων ενώ ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης(ΔΟΜ) με το πρόγραμμα«*Providing education and immediate accommodation to migrant children in Greece (PEDIA)*», εξασφαλίζει άμεσα ασφαλές περιβάλλον και εξατομικευμένες υπηρεσίες για τα παιδιά προσφύγων και μεταναστών. Το πρόγραμμα αφορά ασυνόδευτους ανήλικους και με την στήριξη του Υπουργείου Παιδείας εξασφαλίζει την μεταφορά και την παροχή σχολικού εξοπλισμού.

Την τελευταία εικοσαετία, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εισήλθε σταδιακά, έστω και με αργούς ρυθμούς, σε αυτό το κλίμα του διαπολιτισμικού χαρακτήρα της σχολικής διαδικασίας. Το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων ανανεώνεται πιο συστηματικά σε σχέση με το παρελθόν, ενώ το γνωστικό αντικείμενο σε καίρια μαθήματα ως προς τη διαπολιτισμική διάσταση της εκπαίδευσης (Ιστορία, Θρησκευτικά, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή), διευρύνεται και αναπροσαρμόζεται στην κατεύθυνση της γνώσης

άλλων πολιτισμών, της καλλιέργειας της ιδέας της αρμονικής συμβίωσης στο πλαίσιο της κοινότητας και της κατανόησης της αλληλεπίδρασης μεταξύ των πολιτισμών σε διαχρονικό επίπεδο. Επίσης, λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη των μαθητών να διατηρήσουν την πολιτισμική τους ταυτότητα, καθώς και να γνωρίσουν άλλους πολιτισμούς, να γίνουν κοινωνοί διαφορετικών αντιλήψεων, να επικοινωνήσουν με άτομα διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης και να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες, αναπτύσσοντας το αίσθημα του σεβασμού απέναντι στην ετερότητα. Κρίνεται, λοιπόν, απαραίτητο το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα να κατορθώσει να αποδεσμευτεί από την πλήρη εξάρτησή του από τον εθνικό πολιτισμό και να εντάξει και άλλους πολιτισμούς στα προγράμματά του, ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όλων των μαθητών. Αυτό σημαίνει πως η υιοθέτηση μιας νέας διαπολιτισμικής διάστασης στο σημερινό σχολείο, θα βοηθήσει τους μαθητές να συνυπάρχουν ομαλά και αφού το ήδη υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα δεν θα οριοθετείται πλέον από συγκεκριμένες διδακτικές προσεγγίσεις, θα είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των σημερινών τάξεων.

Βασική προϋπόθεση για όλα τα παραπάνω αποτελεί η κατάλληλη εκπαίδευση και η απόκτηση εμπειρίας στις διαπολιτισμικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις από την πλευρά των εκπαιδευτικών, ώστε να μάθουν τα οφέλη της αξιοποίησης της διαπολιτισμικότητας, να συνειδητοποιήσουν πως μπορούν και οι ίδιοι να επωφεληθούν από το διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο των μαθητών τους και να αποδεχτούν ότι η συνεισφορά της διαπολιτισμικής διάστασης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να αποβεί καθοριστική για τη βελτίωσή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ- ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της εκπαίδευσης των μεταναστών και των διαστάσεων της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Λόγω του ότι δεν υπάρχει πρότυπο αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης, το κράτος στο χώρο της εκπαίδευσης αρχικά ανταποκρινόταν με την πολιτική της «συσσώρευσης» που οδηγούσε στην περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό. Σήμερα παρατηρούμε μια πολιτική του «διασκορπισμού» ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση και ένταξη. Τα ερωτήματα που καλείται να απαντήσει είναι:

1. Το κλίμα και η αποδοχή που επικρατεί στο σχολείο;
2. Ποια προβλήματα αντιμετώπισαν οι διδάσκοντες κατά την διάρκεια της διδασκαλίας ;
3. Κατά πόσο το εκπαιδευτικό υλικό και το πρόγραμμα σπουδών βοηθούν στην ένταξη των μεταναστών;

Πεδίο μελέτης αποτέλεσε εκπαιδευτικό ίδρυμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στον Δήμο Νέας Φιλαδέλφειας-Χαλκηδόνας στην Αττική. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από το μόνιμο εκπαιδευτικό προσωπικό του σχολείου και συγκεκριμένα από 7 γυναίκες και 2 άνδρες με τον έναν διαφορετικής πολιτισμικής καταγωγής, οι οποίοι διεξήγαγαν παραπάνω από ένα μάθημα. Οι ειδικότητες του δείγματος ήταν τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία-βιολογία, τα οικονομικά, τα θρησκευτικά, τα αρχαία-ιστορία, η κοινωνιολογία, τα αγγλικά και η λογοτεχνία. Από το δείγμα αποκλείστηκαν οι συμβασιούχοι διδάσκοντες. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο από 2-4-2019 μέχρι 4-4-2019 κατά την διάρκεια του σχολικού ωραρίου. Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν 40 με 50 λεπτά και για την εξαγωγή των συμπερασμάτων ακολουθήθηκε η διαδικασία

της απομαγνητοφώνησης. Τέλος για την ανάλυση των αποτελεσμάτων ακολουθήθηκε η διαδικασία της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου.

4.2.ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Αφορμή για την διεξαγωγή έρευνας αποτελεί συνήθως ένας προβληματισμός, ένα ερευνητικό ερώτημα. Το πρώτο πράγμα που καλείται έπειτα ένας ερευνητής να σχεδιάσει είναι η μεθοδολογία που θα υιοθετήσει σε σχέση με τον προβληματισμό και με το υπό εξέταση πεδίο.

Για να μελετηθεί το συγκεκριμένο θέμα, που δεν είναι άλλο από διαστάσεις σχολικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων σε ένα ελληνικό σχολείο, η μεθοδολογική μας στρατηγική βασίζεται στην μελέτη περίπτωσης και χρησιμοποιούμε επικουρικά την ποιοτική έρευνα. Ενώ ερευνητικά η μελέτη περίπτωσης με την ποιοτική έρευνα δεν παρουσιάζουν συνάφειες αναφερόμαστε σε αυτήν γιατί μπορεί να μελετήσει καταστάσεις, αντιλήψεις και κίνητρα που σχετίζονται με την συμπεριφορά των ατόμων. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ποιοτική έρευνα (Mason, 1996: 20-21):

- *«Θεμελιώνεται σε μια φιλοσοφική θέση η οποία είναι σε γενικές γραμμές ερευνητική.*
- *Βασίζεται σε μεθόδους παραγωγής δεδομένων.*
- *Βασίζεται σε μεθόδους ανάλυσης και επεξηγηματικής δόμησης».*

Παρατηρούμε λοιπόν ότι η ποιοτική έρευνα επιδιώκει να ερευνήσει την ιδιαιτερότητα του φαινομένου και να το κατανοήσει σε βάθος και ταυτόχρονα να παράξει κοινωνικές εξηγήσεις.

Όσον αφορά την μελέτη περίπτωσης αξιοποιείται όλο και περισσότερο καθώς προσφέρει μια επιπρόσθετη ερευνητική στρατηγική στους αξιολογητές. Συμβάλλει σημαντικά στην βαθύτερη γνώση της ποιότητας των προγραμμάτων αναδεικνύοντας τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία τους. Η εστίαση σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο μελέτης αποσκοπεί στην συνθετότητα που το χαρακτηρίζει, την σύλληψη της μοναδικότητας του, την

κατανόηση των ρητών και άρρητων δομών του, την περιγραφή της λειτουργίας και των δράσεων που το διέπουν και την αλληλεπίδρασή του με άλλα πλαίσια. Όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον μεταφέρεται σε μια συγκεκριμένη σύνθετη και λειτουργική κατάσταση τότε η έννοια της μελέτης περίπτωσης χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την ερευνητική στρατηγική. Περίπτωση αποτελούν οι ομάδες, τα προγράμματα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και σπανιότερα τα γεγονότα και οι διαδικασίες.

Στην σχετική βιβλιογραφία εμφανίζονται διάφορες τυπολογίες αναφορικά με τα είδη μελέτης περίπτωσης, γεγονός που σηματοδοτεί αφενός τον ευέλικτο χαρακτήρα της και αφετέρου την ικανότητά της να ανταποκρίνεται σε διαφορετικά ερευνητικά πεδία και σε διαφορετικούς ερευνητικούς σκοπούς.

Αν και δεν αποτελεί στόχο μας η εξαντλητική αναφορά, υπάρχουν τρία βασικά είδη μελέτη περίπτωσης (Μαγγόπουλος, 2014:74).

- *«Η μελέτη που επιδιώκει παραγωγή θεωρίας ή ελέγχει θεωρία αναζητώντας κατά κύριο λόγο αιτιώδεις σχέσεις. Αποκαλείται επεξηγηματική.*
- *Η μελέτη που αφηγείται μια ιστορία ή απεικονίζει ένα σχέδιο παρέχοντας αφηγηματικές περιγραφές, ήτοι η περιγραφική μελέτη.*
- *Η διερευνητική μελέτη περίπτωσης που λειτουργεί πιλοτικά για άλλες μελέτες».*

Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική χρησιμοποιείται σε πλήθος ερευνητικών πεδίων όπως στην οικονομία και την κοινωνιολογία. Φυσικά, θεωρείται μια ιδιαίτερα δύσκολη και απαιτητική ερευνητική στρατηγική και θα πρέπει να λειτουργήσει πειθαρχημένα και οργανωμένα, σχεδιάζοντας από νωρίς την πορεία της μελέτης. Ακριβώς γι' αυτούς τους λόγους στην περίπτωσή μας ακολουθούμε το πλαίσιο της επεξηγηματικής μελέτης περίπτωσης αφού προσπαθούμε να ελέγξουμε τα επίπεδα και τις δυσκολίες της ένταξης των προσφύγων και των μεταναστών σε ένα ελληνικό σχολείο.

Ως εκ τούτου, επιλέχθηκε η μελέτη περίπτωσης και πιο συγκεκριμένα η περιγραφική μελέτη περίπτωσης, διότι συμβάλλει στην βαθύτερη κατανόηση του πλαισίου, των εισροών, των διαδικασιών και των επιδράσεων του προγράμματος προς διερεύνηση και άλλοτε στην διερεύνηση του βαθμού επίτευξης των στόχων.

Για την επίτευξη των στόχων της έρευνας η γενικότερη ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η ημιδομημένη συνέντευξη. Η συνέντευξη είναι ένας προφορικός τρόπος συλλογής δεδομένων στον οποίο εμπλέκονται τουλάχιστον δύο άτομα. Στην συνέντευξη ο ερωτών – ερευνητής προσπαθεί να συλλέξει πληροφορίες για τις σκέψεις, τις πεποιθήσεις, τις απόψεις και τις ιδέες του ερωτώμενου-ερευνητικού υποκειμένου πάνω στο θέμα. Γενικά, η συνέντευξη επιδιώκει να συλλέξει όλα τα στοιχεία που έχουν σχέση με τον σκοπό της έρευνας και θα μπορούσαν να «εκμαιευθούν» προφορικά από τον ερωτώμενο. Ως προς τους σκοπούς της η συνέντευξη μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι (Παπαναστασίου, 2014: 16):

- ✓ *«Το κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων*
- ✓ *Το μέσο που συμβάλλει στο να εντοπιστούν κάποιες μεταβλητές οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες στην διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας*
- ✓ *Ενίοτε είναι και το συμπλήρωμα άλλων ερευνών που έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα, τα οποία χρειάζονται περισσότερη μελέτη».*

Όπως προαναφέρθηκε στην συγκεκριμένη εργασία χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη. Περιλαμβάνει προκαθορισμένες ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου που υποβάλλονται από τον ερευνητή για πληρέστερη κατανόηση του διερευνώμενου φαινομένου – ερευνητικού προβλήματος (Robson, 2007:330-333).

Σημαντικές αποφάσεις καλείται να λάβει ο αξιολογητής σε σχέση με τα θέματα που θα εξετάσει και τις ερωτήσεις που θα θέσει. Οι ερωτήσεις, καθώς προέρχονται από τα κύρια θέματα, απεικονίζουν άλλα προβλήματα και έχουν την μορφή προτάσεων που απεικονίζουν τη σχέση αίτιο – αποτέλεσμα. Οι ερωτήσεις έχουν αντληθεί τόσο από την σχετική βιβλιογραφία όσο και από τον ίδιο τον ερευνητή ενώ μπορεί να ανακύπτουν και από τα ενδιαφέροντα των δρώντων.

Οι ερωτήσεις που μπορούν να τεθούν στο πλαίσιο της αξιολογικής μελέτης περίπτωσης είναι αναμφίβολα πολλές και μπορούν να καλύψουν πολλές πτυχές της έρευνας. Η συγκεκριμένη εργασία περιλαμβάνει δημογραφικές ερωτήσεις, πραγματολογικές ερωτήσεις, ερωτήσεις γνώσεων και ερωτήσεις γνώμης, στάσεων και απόψεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

5.1. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΜΟΝΑΔΑΣ

Το σχολείο βρίσκεται στην περιοχή Νέα Φιλαδέλφεια-Χαλκηδόνα στην Αττική και πιο συγκεκριμένα δίπλα στην εθνική οδό Αθηνών-Λαμίας. Βρίσκεται σε μια αστική περιοχή που ο πληθυσμός της ανέρχεται στις 25734 κατοίκους, στο βορειοδυτικό προάστιο της Αττικής. Θεωρείται μια σημαντική περιοχή γιατί είναι ιστορικά μια προσφυγική περιοχή. Διαθέτει εννέα δημοτικά, τρία γυμνάσια, τρία λύκεια και δυο επαγγελματικά λύκεια. Είναι ένα μεγάλο συγκρότημα που διαθέτει σαράντα τέσσερις αίθουσες, έξι εργαστήρια, εργαστηριακό κέντρο φυσικών επιστημών, κέντρο σχολικού επαγγελματικού προσανατολισμού, μια βιβλιοθήκη, ένα γυμναστήριο, αμφιθέατρο και γραφεία καθηγητών. Το παράδοξο είναι ότι ενώ το συγκρότημα είναι μεγάλο δεν χρησιμοποιούνται όλοι οι χώροι και κάποιοι παραμένουν κλειστοί. Το εκπαιδευτικό προσωπικό ανέρχεται στους δεκατρείς καθηγητές και ο μαθητικός πληθυσμός συνολικά στα εκατόν εξήντα άτομα. Οι πρόσφυγες που βρίσκονται μέσα στο σχολείο ανέρχονται τους εννέα.

Όσον αφορά την ιστορία του σχολείου είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα από έναν συνεντευξιαζόμενο καθηγητή: *«Ονομάστηκε Μίλτος Κουντουράς, διότι ο ιδρυτής του σχολείου αγωνίστηκε για τον εκδημοκρατισμό της εκπαίδευσης και οι απόψεις του συνοψίζονται στο αίτημα για ελευθέρια της εκπαίδευσης. Το σχολείο μας ιδρύθηκε το 1984 και βασική του επιδίωξη συνεχίζει να αποτελεί η σύνδεση του σχολείου με την ζωή και την κοινωνία. Επίσης, το σχολείο μας αποτελεί ένα από τα σχολεία της UNESCO»* (Σ.2).

Αναφορικά με τον εκπαιδευτικό χώρο, παρατηρήθηκε ότι είναι ικανοποιητικά σχεδιασμένος με νέες υποδομές. Οι χώροι που χρησιμοποιούνται είναι ευρύχωροι τόσο για τους μαθητές όσο και για τους καθηγητές. Οι τάξεις είναι διαρρυθμισμένες με τον παραδοσιακό τρόπο για να διευκολύνεται η δασκαλοκεντρική εκπαιδευτική διαδικασία.

Επίσης, είναι αρκετά ευρύχωρες και διευκολύνουν την φιλοξενία 20 μαθητών ώστε να μπορεί να πραγματοποιηθεί το μάθημα. Μέσα στις τάξεις μαζί με την έδρα παρατηρούνται διαδραστικοί πίνακες και προβολείς, εντούτοις δεν είναι πλήρως εξοπλισμένοι.

Κατά την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων και τη διάδραση που πραγματοποιήθηκε στο εν λόγω σχολείο, το πρώτο επίπεδο εστίασε στις σχέσεις μεταξύ των μαθητών (Γηγενών – προσφύγων). Φάνηκε ότι στις σχέσεις των μαθητών δεν παρατηρείται εχθρικό κλίμα ενάντια στους πρόσφυγες. Αντιθέτως, παρατηρείται κοινωνική ένταξη στην σχολική καθημερινότητα και απουσιάζουν ξενοφοβικά και ρατσιστικά φαινόμενα βίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι κατά τη διάρκεια της έρευνας στην σχολική μονάδα πραγματοποιούταν, με πρωτοβουλία των ίδιων των μαθητών, δραστηριότητα ζωγραφικής σε σημείο του σχολείου για την συνεργασία μαθητών προσφύγων με θέμα την προσφυγική κρίση. Όπως δήλωναν, είναι ένα σύμβολο ελπίδας για μια καλύτερη ζωή. Επίσης, στο μάθημα των Αγγλικών, με την παράδοση καινούργιου βιβλίου παρουσιάστηκε ολόκληρη διδακτική ενότητα σε σχέση με τους πρόσφυγες και τα δικαιώματά τους και οι μαθητές ανταποκρίθηκαν θετικά στο να συμμετάσχουν και να μάθουν τη νέα πραγματικότητα που παρουσιάζεται μπροστά τους.

Επίσης στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε, ένας άξονας που εξετάστηκε είναι το προφίλ των μαθητών. Σκοπός αυτού του άξονα ήταν να μελετηθεί και να παρουσιαστεί η καταγωγή και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των προσφύγων, το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν μέσα στην σχολική μονάδα. Παρατηρήθηκε ότι οι μετανάστες αλλά και οι πρόσφυγες προέρχονται από χώρες όπως η Συρία, η Αλβανία, το Πακιστάν και η Βραζιλία.

Επιπροσθέτως, για τις επιδόσεις των μαθητών στα διάφορα μαθήματα μπορούμε να εξάγουμε δύο συμπεράσματα. Στα μαθήματα θεωρητικής κατεύθυνσης (έκθεση, ιστορία, φιλολογία, λογοτεχνία), παρατηρείται μέτρια ως ικανοποιητική επίδοση των μαθητών. Αυτό γίνεται ευδιάκριτο από τα παρακάτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις: *«Στα φιλολογικά μαθήματα και γενικότερα στην επικοινωνία, παρουσιάζεται θέμα. Όχι μεγάλο με την έννοια της μη συνεννόησης αλλά σε πολλά εξειδικευμένα θέματα υπάρχει πρόβλημα κατανόησης, και εμείς δεν μπορούμε να βοηθήσουμε γιατί δεν έχουμε ούτε βιβλία ούτε*

βοήθεια. Οπότε δεν θα έπρεπε να υπάρχουν μαθήματα που να γίνονται στα κέντρα κράτησης, για να ενισχύσουν την εκμάθηση γλώσσας; Γιατί τα περισσότερα την μαθαίνουν εμπειρικά»(Σ.5).

«Ενώ το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο είναι πολύ υψηλό, γιατί προέρχονται από τάξεις αντίστοιχες Γυμνασίου – Λυκείου και είναι πολύ μορφωμένα, η λήψη καλής χρήσης γλώσσας λειτουργεί σαν ανασταλτικός παράγοντας στο να παρουσιάσουν το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο»(Σ.6).

Συμπερασματικά, παρατηρούμε ότι η συγκεκριμένη σχολική μονάδα διαθέτει ανοικτό περιβάλλον προς ένταξη και γόνιμο προβληματισμό σε σχέση με την διαφορετικότητα και την αποδοχή του άλλου, οι σχέσεις μεταξύ των μαθητών είναι γόνιμες και συνεργατικές και οι σχέσεις μαθητών-καθηγητών παραγωγικές και δυναμικές. Όσον αφορά την σχέση των μαθητών και των δασκάλων παρατηρούμε ότι οι καθηγητές έχουν αποδεχτεί σε μεγάλο βαθμό τη νέα πραγματικότητα και προσπαθούν με διάφορους τρόπους να βοηθήσουν τους πρόσφυγες στα σχολικά μαθήματα και στην διδακτέα ύλη. Γενικότερα, πρόκειται για ένα σχολείο που βρίσκεται σε μια αστική περιοχή, με έναν μεσαίο μαθητικό πληθυσμό και εκπαιδευτικό προσωπικό αλλά η βασική του επιδίωξη είναι η δημοκρατική μάθηση για όλα τα παιδιά.

5.2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Από τις συνεντεύξεις κατέστη ευδιάκριτο το γεγονός ότι τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν αφορούν την γλώσσα και την αποτελεσματική εκμάθησή της για την βέλτιστη ένταξη τους στη σχολική μονάδα. Η χρήση της γλώσσας και η γλωσσική ικανότητα σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ένταξη μειονοτικών ομάδων σε μια κοινωνία λόγω του ότι το παιδί ή ο ενήλικας μπορούν να κοινωνικοποιηθούν και να ενταχθούν στην κοινωνία, να υπάρχει καλύτερη επίδοση στα μαθήματα για να μπορέσει να περισταλεί η μαθητική εγκατάλειψη. Η έλλειψη εκμάθησης της γλώσσας κατά το πρώτο στάδιο παραμονής στη χώρα φαίνεται ότι δημιουργεί τεράστια προβλήματα στην μετέπειτα διαδικασία ένταξης στις σχολικές μονάδες και πλήρους κατανόησης των μαθημάτων και της γλώσσας εν γένει. Συνεπώς, από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι κρατικοί φορείς θα πρέπει να επενδύσουν στην εκμάθηση της γλώσσας στα πρώτα στάδια ώστε να διευκολυνθεί η διαδικασία ένταξης και εξέλιξης των γνώσεών τους κατά την μετέπειτα συμμετοχή τους στις σχολικές μονάδες. Με βάση τα παραπάνω, είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα: *«Η γλώσσα είναι η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίζουν γιατί δεν μπορούν να ενταχθούν αποτελεσματικά, δεν είναι ότι δεν την γνωρίζουν αλλά είναι σε ένα ξένο περιβάλλον, διωγμένα από πόλεμο ... και δεν ξέρω τι περάσανε για να έρθουν μέχρι εδώ και εμείς δεν τους παρέχουμε ούτε τα βασικά για να μπορούν να ενταχθούν, δηλαδή την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας.... Εγώ από ότι ξέρω την μαθαίνουν εμπειρικά» (Σ.8).*

Δεύτερο σημείο που παρατηρούμε στον συγκεκριμένο άξονα είναι ο τρόπος διαχείρισης του σχολείου προς την αντιμετώπιση αυτών των παιδιών. Στην περίπτωση που μελετάμε παρατηρούμε την ευαισθητοποίηση των καθηγητών για κοινωνική ένταξη, κάτι που είναι απαραίτητο και συνεισφέρει στην αποτελεσματικότερη ένταξη των προσφύγων στο σχολικό περιβάλλον, διότι διευκολύνει την ανάπτυξη μιας δεκτικής προδιάθεσης σε συνδυασμό με την πρακτική ενεργοποίηση και των ίδιων των μαθητών. Όπως αναφέρεται γλαφυρά στο παρακάτω απόσπασμα: *«Ενώ προσαρμόστηκαν στην σχολική*

καθημερινότητα του σχολείου, αρχικά υπήρχε φόβος για κάτι άγνωστο και προβληματισμός για το πώς θα τους αντιμετωπίσουν οι καθηγητές αλλά και οι μαθητές. Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να τονίσω ότι οι καθηγητές που είναι υπεύθυνοι στα τμήματά τους τα οποία δέχτηκαν πρόσφυγες συζητούσαν με τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης για το πώς να συμπεριφέρονται σε αυτά τα παιδιά, δίνοντας ιδέες για τον τρόπο ένταξής τους μέσα στην ομάδα της τάξης. Οπότε δεν υπάρχουν προβλήματα ρατσισμού και ξενοφοβίας ή κοινωνικού αποκλεισμού μέσα στην σχολική μονάδα. Έχει παρατηρηθεί ότι πολλές φορές έχουν δημιουργηθεί και παρέες μεταξύ γηγενών και προσφύγων μαθητών»(Σ.3).

Επιπροσθέτως, εξετάστηκε ο τρόπος διεξαγωγής των μαθημάτων και η στελέχωση των καθηγητών. Σκοπός μελέτης του συγκεκριμένου άξονα ήταν ο εντοπισμός των δυσκολιών που πιθανώς εμφανίστηκαν στην διεξαγωγή μαθημάτων αλλά και τους τρόπους που αυτές αντιμετωπίστηκαν. Στο πλαίσιο αυτό, όλες οι απαντήσεις ήταν προς την ίδια κατεύθυνση. Παρουσιάστηκαν τα γλωσσικά προβλήματα, ότι δηλαδή πριν έρθουν στο σχολείο πρέπει να γνωρίζουν την γλώσσα. Τα μαθήματα παρόλα αυτά διεξάγονται με διαδραστικό τρόπο ώστε να μπορούν να συμμετάσχουν και οι πρόσφυγες που ενώ καταλαβαίνουν γενικότερα την γλώσσα, εντούτοις σε πολλά σημεία παρουσιάζονται προβλήματα, όχι όμως σε όλα τα μαθήματα, καθώς κάποια, όπως τα μαθηματικά, έχουν την δική τους γλώσσα κι έτσι η κατανόησή τους δεν έχει τις ίδιες ανάγκες με τα φιλολογικά-θεωρητικά μαθήματα. Τα παρακάτω παραδείγματα αντικατοπτρίζουν την περιγραφόμενη εικόνα:

«Το μάθημα γίνεται στα ελληνικά αλλά άμα χρειαστεί κάποιες λέξεις μεταφράζονται στα αγγλικά για να εξηγηθούν και τους δίνεται και ο Ελληνικός όρος για να μπορέσουν να τον μάθουν»(Σ.5).

«Προσωπικά το μάθημα το πραγματοποιώ στα Ελληνικά αλλά και στα Αραβικά. Προσπαθώ να βοηθήσω τα παιδιά αυτά προβάλλοντας μια ισότητα μέσα στην τάξη, προσπαθώντας δηλαδή να μην τα ξεχωρίσω αλλά ταυτόχρονα προσπαθώ να δημιουργήσω κάποια πρότυπα για το πώς πρέπει να λειτουργεί η τάξη, δηλαδή να δώσω κάποιους κανόνες σωστής λειτουργίας για να μπορέσουμε να λειτουργήσουμε αρμονικά και τα παιδιά να έχουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και να μάθουν»(Σ.11).

«Εγώ μπορώ να μιλήσω για το δικό μου μάθημα. Στα μαθηματικά γίνεται με διαφορετικό τρόπο, γιατί είναι μια παγκόσμια γλώσσα που βασίζεται στα σύμβολα και δεν χρειάζεται παραπάνω εξήγηση σε κάποιους όρους. Οπότε μπορούν να παρακολουθήσουν το μάθημα και να ανταποκριθούν»(Σ.10).

«Η γλώσσα είναι σημαντικός παράγοντας για την ένταξη στο σχολείο και στην κοινωνία. Χωρίς την γνώση της δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε και να ενταχθούμε αποτελεσματικά, οπότε το σημαντικότερο είναι η άριστη γνώση της γλώσσας και των παραδόσεων για την ένταξη στη χώρα υποδοχής. Και δεν εννοώ να μάθουν την γλώσσα μόνο οι πρόσφυγες-μετανάστες αλλά και φυσικά κατά την γνώμη μου, υποχρεωτικό είναι οι καθηγητές να ξέρουν μια δεύτερη γλώσσα για να μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη αλλά και να βοηθηθούν οι ίδιοι και στο μάθημα. Θεωρώ αδιανόητο τη σήμερα ημέρα να μην ξέρει κάποιος ή κάποια μια δεύτερη γλώσσα, ειδικά στην εκπαίδευση»(Σ.11).

«Στο δικό μου μάθημα που είναι και το μάθημα των Αγγλικών, είχε πολύ ενδιαφέρον γιατί το καινούργιο βιβλίο που μας έστειλαν εμπεριέχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο για τους πρόσφυγες και το προσφυγικό ζήτημα και έτσι μπορούσαμε να μιλήσουμε για αυτό και να καταλάβουμε τι περάσανε αυτά τα παιδιά, για να μπορέσουμε και εμείς οι ίδιοι να τα καταλάβουμε»(Σ.8).

Τέλος, στο επίπεδο της εξέτασης των προσωπικών απόψεων των συνεντευξιαζόμενων ως προς το ζήτημα για το ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν σε θεσμικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο σχολικής τάξης για μια πιο αποτελεσματικότερη ένταξη, όλοι ανέφεραν ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η γλώσσα και η εκμάθηση της αλλά και η αλλαγή της σχολικής ύλης, όπως φαίνεται στα ακόλουθα αποσπάσματα:

«Η γλώσσα και τα σχολικά βιβλία πρέπει να αλλάξουν, υπάρχει πολύ μεγάλη ύλη και πολλά κεφάλαια και δίνεται έμφαση στο θεωρητικό και όχι στο ουσιαστικό. Το σχολείο πρέπει να γίνει πιο αποτελεσματικό και πιο συγκεκριμένο και φυσικά πρέπει να ανοίξει και να ξεφύγει από την ομοιογένεια που το διακατέχει και να προσαρμοστεί στις κοινωνικές και παγκόσμιες αλλαγές που συμβαίνουν. Τώρα δεν το κάνει και για αυτό αντιμετωπίζουμε όλα αυτά τα προβλήματα, αλλά άμα θέλει να γίνει αποτελεσματικό στο μέλλον πρέπει να αναθεωρήσει κάποια πράγματα»(Σ.4).

«Στις δομές που υπάρχουν το κράτος αλλά και οι ΜΚΟ πρέπει να προνοήσουν να υπάρχουν δάσκαλοι που να διδάσκουν τα ελληνική γλώσσα. Θα ήταν πολύ σημαντικό ένα μέρος των χρημάτων να διαχέονται στην βοήθεια αυτών των παιδιών και αυτών των ανθρώπων, όχι μόνο λόγια αλλά και πράξεις»(Σ.5).

«Χωρίς γλώσσα είναι δύσκολο να προχωρήσουν αυτοί οι άνθρωποι ή θα πρέπει να υπάρχει δεύτερη γλώσσα ή στην μητρική τους για να μπορούν να καταλάβουν καλύτερα. Επίσης, να δημιουργούν υποδομές για να συνεχίσουν την εκπαίδευση τους γιατί στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα μένουν στάσιμοι»(Σ.6).

Σημαντικές αναφορές παρατηρούμε και για τους κρατικούς θεσμούς και το κενό που παρουσιάζεται από την πολιτική στην θεσμοθέτηση. Από τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, παρατηρούμε ότι δεν φαίνεται να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ή πλάνο και μια στρατηγική για την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση και την ουσιαστική ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων ενώ καθίσταται ξεκάθαρο ότι δεν εφαρμόζονται οι νόμοι:

«Αυτά πρέπει να ξεκινήσουν από την πολιτική αρχή και τους θεσμούς. Να καταρτιστεί ένα ολοκληρωμένο πλάνο εκπαίδευσης και ένταξης που να περιλαμβάνει τα πάντα. Δηλαδή να μην τους στέλνουν απευθείας εδώ, αλλά να υπάρχει μια προετοιμασία σε όλους τους τομείς. Όχι αυτό που έχουμε σήμερα ώστε να μπορέσουμε την αλλαγή που έρχεται και να την αντιμετωπίσουμε»(Σ.7).

Κάποιοι όμως φαίνεται να υπερτονίζουν και τις ευθύνες των ίδιων των εκπαιδευτικών ως προς την προσπάθεια βελτίωσης της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης και της ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων, οι οποίες είναι ανεξάρτητες από τις επίσημες κρατικές κατευθύνσεις και τους νόμους:

«Εγώ προσωπικά και λόγω μαθήματος (Αγγλικά) θα μιλήσω λίγο διαφορετικά. Πιστεύω ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και ο προσωπικός χρόνος δηλαδή πόσο θέλει να ασχοληθεί ο καθηγητής με αυτό το παιδί ή τα παιδιά που έρχονται και τα προγράμματα που (τρέχει) ένα σχολείο. Όσο ολοκληρωμένο πρόγραμμα σπουδών και να έχεις, όσο και το κράτος να καταρτίζει και να εφαρμόζει πολιτική, όταν ο μαθητής έρχεται στα χέρια σου

έχεις να αντιμετωπίσεις μια ανθρώπινη ψυχή μια ιστορία που κουβαλάει το ίδιο το παιδί. Καλοί και οι νόμοι αλλά και ο ίδιος ο καθηγητής πρέπει να βοηθήσει»(Σ.8).

Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα θέματα που τίθενται είναι πολυδιάστατα αλλά και συγκεκριμένα και αφορούν σε όλο το φάσμα του προβλήματος. Από το γλωσσικό μέχρι και το θεσμικό και μέσω αυτού παρατηρούμε τις παθογένειες του ελληνικού συστήματος που δεν θεσπίζει ούτε εφαρμόζει ένα μακροπρόθεσμο πλάνο ένταξης και αποδοχής της διαφορετικότητας. Λόγω αυτής της έλλειψης κρατικής παρέμβασης αναδύεται η κοινωνία των πολιτών και η βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν οι άνθρωποι από μόνοι τους και δη οι εκπαιδευτικοί ως προς τη βελτίωση της γλωσσικής επάρκειας των μαθητών η οποία αποτελεί ένα βασικό όχημα για την ένταξή τους παρά τις υφιστάμενες θεσμικές και δομικές ελλείψεις. Επιπροσθέτως, διαφαίνεται η οικειότητα που φαίνεται να νιώθουν οι πρόσφυγες-μετανάστες μαθητές με κάποιον εκπαιδευτικό που γνωρίζει τη γλώσσα τους και την κουλτούρα τους. Το συγκεκριμένο δεδομένο είναι σημαντικό για την καλύτερη ένταξή τους.

5.3. ΑΠΟΨΕΙΣ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Εν συνεχεία, σημαντικό στοιχείο που παρουσιάστηκε από τους συνεντευξιαζόμενους είναι ότι από τους επίσημους θεσμούς και τις δομές δεν παρουσιάστηκε ενδιαφέρον για επιπλέον βοήθεια τόσο σε επίπεδο υλικού όσο και σε επίπεδο αναλυτικού προγράμματος, για τη βελτίωση της εκπαίδευσης των προσφύγων, γεγονός που προβάλλει την ανεπάρκειά τους ως προς τις γενικότερες διαδικασίες ένταξης των προσφύγων στο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα. Οι ανεπάρκειες που αναφέρονται εστιάζουν στην έλλειψη δράσεων, άμεσης απόκρισης στις ανάγκες (βιβλία) και γενικότερα στην συνεισφορά προς τους διδάσκοντες ώστε να διευκολύνουν το έργο τους ως προς την βέλτιστη ένταξη των μεταναστών και των προσφύγων μαθητών. Στην κατεύθυνση αυτή συντείνουν τα παρακάτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Δεν υπάρχουν επιπλέον δραστηριότητες και ούτε έχουν δημιουργηθεί τάξεις υποδοχής. Δεν ξέρω τι έχει πραγματοποιηθεί από την διοίκηση, αν έχουν γίνει κάποιες ενέργειες, αλλά εμείς μέχρι σήμερα δεν έχουμε λάβει καμία βοήθεια. Ακόμη και κάποια βιβλία που ζητήσαμε κάνανε τρεις μήνες να έρθουν και αυτό για μένα δείχνει την θεσμική αντιμετώπιση που υπάρχει» (Σ.10).

«Όχι δεν υπάρχουν δράσεις ούτε του υπουργείου, ούτε του δήμου για να μας βοηθήσουν και αυτό είναι απαράδεκτο»(Σ.9).

«ότι προσπαθεί να γίνει, γίνεται με πρωτοβουλία του σχολείου και δικιά μας των καθηγητών, από επίσημα χείλη δεν έχουμε ακούσει τίποτε»(Σ.8).

«Μόνο με δικιά μας πρωτοβουλία να βοηθήσουμε αυτά τα παιδιά, αλλά πόσο μπορούμε μόνοι μας, χρειαζόμαστε και την πρωτοβουλία του κράτους που μέχρι σήμερα δεν μας έχει βοηθήσει»(Σ.1).

Επιπροσθέτως, αναφορικά με την εμπειρία των καθηγητών στη νέα σχολική πραγματικότητα που κληθήκαν να αντιμετωπίσουν στην τάξη, παρατηρήθηκε ότι κάποιοι καθηγητές άρχισαν να παρακολουθούν σεμινάρια για να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν, η προσφορά των οποίων κρίνεται εξαιρετικά σημαντική, ενώ άλλοι διέθεταν εκ των

προτέρων την σχετική μόρφωση. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ανάπτυξη των συγκεκριμένων γνώσεων από τους καθηγητές ήταν καθαρά δική τους πρωτοβουλία, χωρίς να φαίνεται να έλαβαν κάποια κατεύθυνση, προτροπή ή συμβουλευτική από τους επίσημους φορείς, γεγονός που στην ουσία αποκαλύπτει την ανεπάρκεια οργανωμένης δράσης-παρέμβασης για την περαιτέρω βελτίωση της εκπαίδευσης ως προς την καλύτερη ένταξη των προσφύγων και των μεταναστών. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις:

«Αρχικά δεν υπήρχε επιμόρφωση και δεν υπήρχε και το αντίστοιχο ενδιαφέρον από τους καθηγητές και τους φορείς της πολιτείας. Σήμερα οι καθηγητές προσπαθούν μόνοι τους να ανταποκριθούν στα μαθήματα και ο καθένας το κάνει με τον δικό του τρόπο, άλλος παρακολουθεί σεμινάρια, άλλος κάνει μεταπτυχιακό, άλλος δεν κάνει τίποτε ή προσπαθεί μόνος του»(Σ.6).

«Δεν υπάρχει επιμόρφωση και αντίστοιχο ενδιαφέρον από την πολιτεία και τους καθηγητές. Οι καθηγητές προσπαθούν μόνοι τους και με τον δικό τους τρόπο να εξελίσσουν το μάθημά τους και ταυτόχρονα να βοηθήσουν αυτά τα παιδιά στο να ενταχθούν, χωρίς αυτό να γίνεται μεθοδικά και οργανωμένα. Δηλαδή, ο καθένας κάνει αυτό που νομίζει ότι θα είναι καλύτερο και θα έχει αποτέλεσμα, οπότε όχι, κατά την προσωπική μου άποψη δεν υπήρχε και δεν υπάρχει εμπειρία»(Σ.7).

Κάποιοι βέβαιοι τονίζουν και την υποχρέωση των ίδιων των καθηγητών για εξέλιξη των προσόντων, λόγω της συνεχούς εξέλιξης των αναγκών στην παγκοσμιοποιημένη σύγχρονη κοινωνία, ανεξάρτητα από την ανάγκη οργανωμένων κατευθυντήριων από τους επίσημους φορείς, όπως φαίνεται και από τα παρακάτω αποσπάσματα:

«Κατά την γνώμη μου οι καθηγητές δεν πρέπει να περιμένουν ένα κοινωνικό φαινόμενο για να παρακολουθήσουν σεμινάρια ή μεταπτυχιακά προγράμματα. Πρέπει σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία που ζούμε σήμερα να μπορεί να διδάξει σε μια τάξη που δεν είναι ομοιογενής και όχι να περιμένει τώρα να κάνει κάτι»(Σ.4).

«Κάθε καθηγητής στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα και κοινωνία πρέπει να ξέρει τουλάχιστον δύο γλώσσες. Το θεωρώ ανεπίτρεπτο να μην ξέρει κάποιος σήμερα δύο γλώσσες»(Σ.3).

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι οι καθηγητές και το εκπαιδευτικό προσωπικό αντιμετώπισαν θέματα σε σχέση με την εμπειρία τους και δεν είχαν την βοήθεια του κράτους και φυσικά την σχετική επιμόρφωση, οπότε αναγκάστηκαν με δικά τους μέσα να προσπαθήσουν να ανταπεξέλθουν.

Ακολούθως, στον άξονα «μετανάστες και εκπαίδευση»εξετάσαμε το υφιστάμενο αναλυτικό πρόγραμμα και κατά πόσο μπορεί να συμβάλει στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα αλλά και τις πρακτικές που αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν οι καθηγητές για να μπορέσουν να βελτιώσουν το μάθημα. Τέλος, εξετάστηκε κατά πόσο η διαπολιτισμική εκπαίδευση και οι αξίες της εφαρμόζονται στα σχολεία και ποιες άλλες ενέργειες μπορούν να εφαρμοστούν για να βελτιωθεί η εκπαίδευση μεταναστών για να μπορέσουν να έχουν μια αποτελεσματικότερη ένταξη.

Αρχικά, όσο αφορά το πρόγραμμα σπουδών και σύμφωνα με τα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων, παρατηρούμε ότι δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας και των μαθητών και η αλλαγές που θα πρέπει να πραγματοποιηθούν είναι επιβεβλημένες.Όπως αναφέρουν:

«Όχι δεν βοηθάει»(Σ. 1-5).

«Δεν βοηθάει τους γηγενής μαθητές, θα βοηθήσει τα παιδιά των προσφύγων και τους μετανάστες; Χρειάζεται αναθεώρηση και εκσυγχρονισμό για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες ανάγκες της κοινωνίας»(Σ.7).

« Το σύστημα που έχουμε σήμερα δεν βοηθάει. Πρέπει να αλλάξει και να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες που παρουσιάζονται. Σήμερα τα παιδιά, όλα τα παιδιά, βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και δεν λαμβάνουν την μόρφωση που τους αρμόζει ώστε να μπορούν να βγουν ανταγωνιστικά στην κοινωνία, και μορφωμένα. Σήμερα δεν διδάσκουμε τίποτε! Οπότε, αφού δεν μπορούμε να βοηθήσουμε και να μορφώσουμε τα δικά μας παιδιά πώς θα βοηθήσουμε τα προσφυγόπουλα να μορφωθούν;»(Σ.9).

Ταυτόχρονα, οι καθυστερήσεις ανταπόκρισης ως προς την αποστολή των κατάλληλων βιβλίων που έχουν σχεδιαστεί ειδικά για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, τονίζεται

ως βασική ένδειξη έλλειψης ενδιαφέροντος από τους επίσημους φορείς. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

«Όχι, διότι αυτά τα παιδιά έχουν άγνοια γλώσσας και δεν μπορούν να ενταχθούν εύκολα με το υπάρχον σύστημα σπουδών. Βέβαια, υπάρχουν βιβλία που έχουν γραφθεί για μαθητές πρόσφυγες τα οποία όμως δεν διαχέονται στις σχολικές μονάδες. Ειδικότερα στο σχολείο μας, η υποδιευθύντρια ανέλαβε να παραγγέλλει τα βιβλία αλλά τα έστειλαν μετά από τρεις μήνες, τόσο πολύ ενδιαφέρονται! Τώρα προσπαθούμε με αυτά τα βιβλία να βελτιώσουμε τα ελληνικά των παιδιών και να μάθουν κάποια πιο εξειδικευμένα πράγματα»(Σ.8).

Όσον αφορά τις τεχνικές που χρησιμοποιούν οι ίδιοι οι καθηγητές για να μπορέσουν να βελτιώσουν την εκπαίδευση των παιδιών, παρατηρούμε ότι κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η ομαδοσυνεργατική διαδικασία, η οποία είναι εξαιρετικά σημαντική ως προς την ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος του ίδιου του μαθητή. Αναφέρουν χαρακτηριστικά:

«Ναι, ομαδοσυνεργατική για να αισθάνονται μέλος της τάξης και τις ομάδας»(Σ.1).

«Προσπαθώ να εφαρμόσω μια διαδικασία που θα συμμετάσχουν όλοι. Δεν είμαι της άποψης, όσοι μπορούν να παρακολουθήσουν, θα παρακολουθήσουν και οι άλλοι θα μείνουν πίσω. Η τάξη είναι ένα σύνολο που πρέπει να προοδεύει μαζί και να συνεργάζεται μαζί και για αυτό σημαντικό είναι η ομαδική εργασία και συνεργασία για να μπορέσει το ένα παιδί να βοηθήσει το άλλο»(Σ.11).

«Διαφοροποιημένη διδασκαλία κατά την διάρκεια του μαθήματος ώστε να συμμετέχουν όλοι οι μαθητές στην μαθησιακή διαδικασία. Επίσης, θετική ενίσχυση για να μπορέσουν να φέρουν σε πέρας οποιαδήποτε εργασία»(Σ.5).

Επίσης, στην ερώτηση για την διαπολιτισμική εκπαίδευση παρουσιάζεται μια σχετική ομοιότητα στις απαντήσεις των ερωτώμενων σχετικά με την εφαρμογή της. Στην ουσία, οι συνεντευξιαζόμενοι τονίζουν την μη εφαρμογή της παρά την επίσημη θεσμοθέτησή της, γεγονός που συντείνει στην αναποτελεσματικότητα του συστήματος. Όπως αναφέρουν:

«Όπως όλοι οι νόμοι και όλα τα πράγματα στην Ελλάδα έτσι και εδώ ενώ είναι ψηφισμένα δεν εφαρμόζονται. Πότε στην Ελλάδα εφαρμόστηκαν οι νόμοι;»(Σ.6).

«Επίσημα υπάρχει αλλά εγώ δεν την έχω ακουστά. Και ούτε στην εργασία μου σε όσα σχολεία και αν δούλεψα δεν εφαρμόστηκε»(Σ.7).

«Η πολιτική και η θεσμική εξουσία πρέπει να καταρτίσουν ένα πλάνο και ένα χρονοδιάγραμμα ώστε αρχικά να αναθεωρήσουν όλο το σύστημα σπουδών και να γίνει πιο συγκεκριμένο και πιο αποδοτικό εννοώντας, κατά την άποψη μου, βελτίωση υποδομών και προγραμμάτων, δηλαδή να μαθεύεται σωστά η γλώσσα η ιστορία. Επίσης οι καθηγητές υποχρεωτικά και πιστεύω ότι αυτό πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στην πρόσληψη τους ως προαπαιτούμενο, θα πρέπει να έχουν γνώση δεύτερης γλώσσας για να μπορέσουν να βοηθήσουν τα παιδιά. Μια ακόμη παράμετρος που πρέπει να πραγματοποιηθεί είναι η συνεργασία υπουργείου και σχολείου ώστε να μπορούν να συνεργάζονται και το υπουργείο να ξέρει τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε και να μπορεί να τα λύσει. Πιστεύω ότι με αυτόν τον τρόπο θα καταστεί ικανό να εφαρμοστεί ένα σχέδιο πολιτικό που να μας βοηθήσει όλους»(Σ.11).

Τέλος, ως προς το ποιες άλλες ενέργειες μπορούν να πραγματοποιηθούν σε επίπεδο σχολικής μονάδας για την αποτελεσματικότερη ένταξη των μεταναστών, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι πλέον έχουν την εμπειρία να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά την συγκεκριμένη νέα κατάσταση, καθώς γνωρίζουν τις ανάγκες και θα προβούν σε ενέργειες τόσο ώστε να καταστεί πιο λειτουργικός ο χώρος όσο και ως προς την εξέλιξη των δεξιοτήτων τους και της διδακτικής προσέγγισής τους ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα, όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται στα παρακάτω αποσπάσματα:

«Πιστεύω ότι του χρόνου θα είμαστε πιο έτοιμοι να ανταπεξέλθουμε και σαν καθηγητές και σαν μονάδα γιατί γνωρίζουμε ποια τις ανάγκες των παιδιών και πώς πρέπει να τα βοηθήσουμε»(Σ.1).

«Νομίζω να γίνουμε πιο αποτελεσματικοί, αλλά ήταν η πρώτη φορά που δεχτήκαμε μια τέτοια πρόκληση σαν σχολική μονάδα. Όποτε πιστεύω ότι οι ενέργειες που πρέπει να πραγματοποιηθούν είναι ο χώρος να γίνει ακόμη πιο λειτουργικός, ήδη έχουμε αρχίσει από φέτος, να εξελίξουμε την εκπαίδευσή μας και να αρχίσουμε να εφαρμόζουμε προγράμματα και μόνοι μας ώστε να γίνει πιο σύγχρονη και πιο εξειδικευμένη η εκπαίδευση που παρέχουμε»(Σ.2).

«Ελεύθερη βούληση, να μην πιέζουμε αυτά τα παιδιά προς μια κατεύθυνση θρησκευτική ή κοινωνική και το βασικότερο να υπάρχει για αυτά σεβασμός προσωπικότητας και αγάπη ώστε να μπορούν να ξεδιπλώσουν τις δεξιότητές τους»(Σ.3).

Γενικότερα, μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι υπάρχει κενό πολιτικής βούλησης από την πολιτεία και οι καθηγητές προσπαθούν μόνοι τους να βελτιώσουν την παροχή εκπαίδευσης. Αυτό φαίνεται τόσο στην διαδικασία πραγματοποίησης του αναλυτικού προγράμματος όσο και μέσα από την δική τους προσπάθεια εμπέδωσης της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, καθώς η επίσημη φαίνεται ότι ελλείπει.

Είναι γεγονός ότι το θέμα της γλώσσας αλλά και τις πολιτικής παρέμβασης φαίνεται ότι αποτελούν πολύ σημαντικά ζητήματα αναφορικά με την ένταξη των προσφύγων μαθητών τόσο στο εκπαιδευτικό περιβάλλον όσο και γενικότερα στο κοινωνικό περιβάλλον. Υποστηρίζεται ότι και οι καθηγητές πρέπει υποχρεωτικά να γνωρίζουν μια ξένη γλώσσα για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στη νέα πραγματικότητα. Επίσης, παρουσιάζεται η αναγκαιότητα της χάραξης στρατηγικής για αποτελεσματικότερη εκπαίδευση και ένταξη, σε συνεργασία με τους σχολικούς φορείς.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετηθεί η εκπαίδευση των μεταναστών στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα και κατά πόσο οδηγούνται σε αποκλεισμό ή ενσωμάτωση. Όπως καταδείχθηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε, το θέμα των μεταναστών και των προσφύγων αποτελεί ένα περίπλοκο, συγκρουσιακό και αντιφατικό ζήτημα σε δι-επιστημονικό, δια-πολιτικό και καθημερινό, τοπικό και διεθνές επίπεδο. Η μετάλλαξη της Ελληνικής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική, κάτι το οποίο συντελέστηκε τα τελευταία χρόνια, επέφερε σημαντικές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ζωής της χώρας.

Μέσω της έρευνας παρατηρήθηκε ότι όλοι οι καθηγητές / καθηγήτριες θεωρούν απαραίτητες τις αλλαγές που πρέπει να πραγματοποιηθούν στο εκπαιδευτικό σύστημα και στους θεσμούς και απαιτούν οι παρεμβάσεις του κράτους να γίνουν πιο αποτελεσματικές. Στην σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα παρατηρούμε αφενός την τάση της πλειονότητας της Ελληνικής κοινωνίας να θεωρεί τους πρόσφυγες και τους μετανάστες ως περαστικούς και η αντίληψη αυτή να αποτυπώνεται σε επίπεδο εθνικής πολιτικής. Το κρίσιμο σημείο πολιτικής ένταξης των μεταναστών και των προσφύγων είναι η συστηματική γνώση και η συντονισμένη εφαρμογή αυτών των πολιτικών καθώς και οι απαιτούμενες ευρύτατες συνεργασίες για την αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων που σχετίζονται με την διαβίωση τους στην Ελληνική πολιτεία. Επίσης, παρατηρούμε τα εμπόδια που συναντούν. Είναι βέβαιο ότι η απώλεια της ομοιογένειας της Ελληνικής κοινωνίας επηρέασε και το εκπαιδευτικό σύστημα, όμως αυτό θα πρέπει να μεταφραστεί στην αναθεώρησή του με σκοπό την βέλτιστη προσαρμογή στη νέα κατάσταση, ώστε να επιτελεί, χωρίς διακρίσεις και προβλήματα, τον σκοπό της παιδείας προς όλα τα μέλη της – πλέον πολυπολιτισμικής - κοινωνίας.

Επίσης, ένα σημαντικό εύρημα που γίνεται ιδιαίτερα εμφανές στις συνεντεύξεις αλλά και στην παρατήρηση, είναι η απουσία της ξеноφοβίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στην σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα, όσον αφορά την φιγούρα του ξένου,

παρατηρείται ότι η πλειονότητα, κυρίως των πολιτικών θεσμών, θεωρεί τους μετανάστες και τους πρόσφυγες περαστικούς και αρνείται ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο είναι δομικό και εμμενές για την Ελληνική κοινωνία. Παρατηρούμε, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των συνεντεύξεων, ότι φαινόμενα όπως η περιθωριοποίηση των προσφύγων δεν υφίστανται μέσα στην συγκεκριμένη σχολική μονάδα. Αντίθετα και μέσω των δραστηριοτήτων που παρατηρήθηκαν, προωθείται η ομαδικότητα αλλά και η αποδοχή μαζί με την ίση μεταχείριση αρχικά από τους ίδιους τους μαθητές και στην συνέχεια από τους δασκάλους με την πρωτοβουλία να ενημερώσουν τους μαθητές για τον τρόπο αντιμετώπισης των νέων μαθητών. Βλέπουμε λοιπόν χαρακτηριστικά που οδήγησαν στο μη αποκλεισμό των παιδιών όπως οι δραστηριότητες ένταξης, που παρακινήθηκαν από την σχολική μονάδα και τους μαθητές, όχι όμως από την πολιτεία. Βέβαια, σε μια κοινωνία που επιδιώκει την ένταξη σημαντικός παράγοντας, εκτός από τον πολιτικό σχεδιασμό, είναι και η πρωτοβουλία της κοινωνίας των πολιτών, καθώς αυτή θα προωθήσει την «από τα κάτω» ένταξη, η οποία είναι απαραίτητη σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Έτσι, η έννοια της ένταξης επιχειρεί να καταδείξει ότι τα ζητήματα που αφορούν τα δικαιώματα των μεταναστών και των προσφύγων προϋποθέτουν την ίδια θεσμική αναγνώριση που παρέχεται από το κράτος αλλά και την ευρύτερη αναγνώριση θεμελιωδών αρχών δημοκρατίας από την κοινωνία των πολιτών. Όμως αυτό δεν πρέπει να περιορίζεται σε ζήτημα καθαρά τυπικό αλλά να μεταφράζεται σε δημόσια πολιτική που αποσκοπεί στην πραγματική επίτευξη αυτών των στόχων, όπως είναι η προώθηση της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης όχι με καθαρά τυπικό ή εθελοντικό χαρακτήρα αλλά μέσω ουσιαστικών παρεμβάσεων. Και τούτο διότι σε πολλές περιπτώσεις δεν αναγνωρίζεται κοινωνικά η διαφορετικότητα αλλά δεν υπάρχει και η απαιτούμενη ανεκτικότητα απέναντι στην ίδια την έννοια της ετερότητας, με αποτέλεσμα την καλλιέργεια διακρίσεων ή προβλημάτων ένταξης.

Ακόμα και ο τρόπος του μαθήματος επηρεάστηκε από την εισροή προσφύγων και μεταναστών και παρατηρούμε ότι οι δάσκαλοι/ες δυσκολεύτηκαν να προσαρμοστούν στην νέα πραγματικότητα. Βέβαια, μέσω όλης αυτής της διαδικασίας παρατηρούμε ότι αναδύθηκε η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία για να υπάρχει συμμετοχή και των παιδιών των προσφύγων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μέσω της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας δίνεται ευκαιρία σε όλους τους μαθητές να συμμετάσχουν ενεργητικά και να

εκφράσουν τις απόψεις τους στην ομάδα. Επίσης, συμβάλλει στην ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων των μαθητών, γιατί έτσι γνωρίζουν ο ένας τον άλλον. Επιπλέον, προάγει την συνεργατική ικανότητα, αυξάνει τον σεβασμό μεταξύ των μαθητών και συμβάλλει στην αποδοχή των μειονοτικών μαθητών. Σε μια τάξη με διαφοροποιημένο πολιτισμικό μαθησιακό πληθυσμό, η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία μπορεί να διευκολύνει και να εναρμονίσει τις διαφορετικές ανάγκες, όπως η γλώσσα. Συνεπώς, διευκολύνει την διαπολιτισμική προσέγγιση της γνώσης καθώς με την δυνατότητα που δίνεται σε κάθε μαθητή να προσεγγίσει και να γνωρίσει με κατανοητό τρόπο τους διαφορετικούς πολιτισμούς των μειονοτήτων, καλλιεργείται το κλίμα αποδοχής και συνύπαρξης με το διαφορετικό.

Τέλος και όπως αναφέρουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα για το ποια μέτρα πρέπει να ληφθούν για την αποτελεσματικότερη εκπαίδευση και ένταξη, όλοι συμφωνήσαν ότι η γλώσσα είναι ο σημαντικότερος παράγοντας ένταξης στο σχολείο. Στην Ελλάδα η γνώση της Ελληνικής γλώσσας είναι απαραίτητη για τους πρόσφυγες – μετανάστες για να συμμετάσχουν στην κοινωνία. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι η πολιτεία δεν μεριμνά για την εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας στους πρόσφυγες και ως εκ τούτου οι μαθητές μη γνωρίζοντας καλά την γλώσσα δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στην σχολική καθημερινότητα. Πολλοί επιστήμονες συγκλίνουν στην άποψη πως η γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής αποτελεί βασικό παράγοντα για κοινωνική και εργασιακή ένταξη. Σύμφωνα με το Berstain (2000) η γλώσσα αποτελεί στοιχείο κοινωνικής αναπαραγωγής. Ειδικότερα η άριστη γνώση της Ελληνικής γλώσσας δεν θα εκφράζει μόνο την επικοινωνία αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις που θα αναπτύσσουν στην κοινωνία ένταξης. Βλέπουμε λοιπόν ότι η γλωσσομάθεια έγινε ολόένα και πιο απαραίτητη για την μόνιμη μετανάστευση που θα οδηγήσει σε μόνιμη εγκατάσταση και ιθαγένεια.

Συμπερασματικά λοιπόν και στο ερώτημα που τέθηκε και εξετάστηκε στην αρχή της εργασίας, μπορούμε να καταλήξουμε σε μια διττή απάντηση. Παρατηρούμε ενσωμάτωση προσφύγων αλλά δεν μπορούμε να την αξιολογήσουμε ως ολοκληρωμένη. Το κράτος και οι πολιτικές που ασκούνται δεν βοηθούν στην αποτελεσματική ένταξη των προσφύγων και γενικότερα όλων των μειονοτικών ομάδων και αυτή πραγματοποιείται μέσω των

δράσεων των ίδιων των πολιτών και της σχολικής μονάδας μέσω της δράσης της κοινωνίας των πολιτών και του εθελοντισμού. Το κρίσιμο σημείο των πολιτικών κοινωνικής ένταξης είναι η συστηματική γνώση και η συντονισμένη εφαρμογή αυτών των πολιτικών καθώς και οι απαιτούμενες συνεργασίες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που σχετίζονται με την διαβίωση στην Ελληνική κοινωνία. Για αυτόν τον λόγο η έρευνα, η καταγραφή και η αξιοποίηση των δεδομένων επιφέρει θετικές συνέπειες στα πολλαπλά προβλήματα των μεταναστών στην ένταξή τους στην κοινωνία και στην εκπαίδευση ειδικότερα. Σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να κινηθεί και το κράτος όσον αφορά την εκπαιδευτική πολιτική που θα εφαρμόζει για την αποτελεσματικότερη ένταξη των μαθητών στην εκπαίδευση, ήτοι μια πολιτική ίσων κοινωνικών δικαιωμάτων και ίσης μεταχείρισης χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμό αλλά με κοινωνική δικαιοσύνη, σεβασμό της διαφορετικότητας και προώθησης της ισότιμης συμμετοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αβδελά, Έ. (1997). «Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο. "εμείς" και οι "άλλοι"» στο: Α. Φραγκουδάκη & Δραγώνα Θ. (επιμ.), «*Τι είν' η πατρίδα μας;*» - *Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ.27-45.

Ανδρούτσου, Α. & Ασκούνη, Ν. (2007). *Ετερογένεια στο σχολείο*, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ασκούνη, Ν. (2006). *Εκπαίδευση της μειονότητας στην Θράκη, από το περιθώριο στην προοπτική της κοινωνικής ένταξης*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Baldwin, Ed. M. (2015). *Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα. Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι – μετρήσεις*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Γεωργογιάννης, Π. (1999). *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, κοινωνικοψυχολογικές προσεγγίσεις στην εκπαίδευση - διαπολιτισμική αγωγή*, Αθήνα: Gutenberg.

Γκόβαρης, Χ. (2001). *Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση*, Αθήνα: Ατραπός.

Γκολντιν, Ι., Κάμερον, Τ., Μπαλαρατζαν, Μ. (2013). *Αυτοί δεν είναι σαν και εμάς, Το παρελθόν και το μέλλον της Μετανάστευσης*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.

Γκότοβος, Α. Ε. (2002). *Εκπαίδευση και ετερότητα*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δαμανάκης, Μ. (2004). *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα*, Αθήνα: Gutenberg.

Ευαγγέλου, Κ. (2003). *Το κοινωνικό περιθώριο στο ελληνικό και ιταλικό μυθιστόρημα: όροι και προϋποθέσεις για μια κοινωνιολογική ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Ζωγραφάκης, Σ. & Κασίμης, Χ. (2014). «Ελληνική οικονομία και μετανάστες. Χθες Σήμερα.... Αύριο», στο: Μ. Μασουράκης & Γκορτσος, Χ. (επιμ.) *Ανταγωνιστικότητα και ανάπτυξη. Προτάσεις πολιτικής*, Αθήνα: Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Καβουνίδη, Τζ. (2002). *Έρευνα για την οικονομική και κοινωνική ένταξη των μεταναστών*, Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης.

Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β. (1998). *Διαπολιτισμική αγωγή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Λάμνιαν, Κ. (2001). *Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μαγγόπουλος, Γ. (2014). «Η μελέτη περίπτωσης ως ερευνητική στρατηγική στην αξιολόγηση προγραμμάτων: Θεωρητικοί προβληματισμοί», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμος ΙΣΤ, τεύχος 64, σελ. 73-93.

Μάρκου, Γ. (1995). *Εισαγωγή στην διαπολιτισμική εκπαίδευση, Ελληνική και διεθνή εμπειρία*, Αθήνα: Εκδόσεις Αθήνα.

Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*, Ελληνικά Γράμματα.

Μουσούρου, Λ.Μ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Αθήνα: Gutenberg.

Μπάλιας, Σ. (2004). *Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στην Εποχή της— Δημοκρατίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Νικολάου, Γ. (2000). *Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών στο σχολείο*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Νόβα, Χ. Κ. (2007). *Κοινωνικοποίηση. Η γέννηση του κοινωνικού υποκειμένου*, Αθήνα: Gutenberg.

Παλαιολόγου-Γκικοπούλου, Κ. (2005). *Ένα διεθνές curriculum για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση: αναλυτικά προγράμματα σε Ελλάδα και Γερμανία*. Αθήνα: Ατραπός.

Παπαδάκης, Ν.Ε. (2003). *Εκπαιδευτική πολιτική. Η εκπαιδευτική πολιτική ως κοινωνική πολιτική*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πορτελάνος, Σ. (2015). *Διαπολιτισμική αγωγή και εκπαίδευση. Φυσικός και Μεταφυσικός πολιτισμός*. Αθήνα: Έννοια.

Robson,C. (2007).*Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*, Αθήνα:Gutenberg.

Σάσεν, Σ. (2003).*Χωρίς έλεγχο. Η εθνική κυριαρχία, η μετανάστευση και η ιδιότητα του πολίτη την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα: Μεταίχμιο.

Schnapper,D. (2008).*Η κοινωνική ενσωμάτωση μια σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα: Κριτική.

Τέιλορ, Τ. (1994).*Πολυπολιτισμικότητα*, Αθήνα:Πόλις.

Τρουμπέτα, Σ. (2012).*Το προσφυγικό & μεταναστευτικό ζήτημα. Διαβάσεις και μελέτες συνόρων*. Αθήνα:Παπαζήση.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Berstein,B. (2000).*Pedagogy, symbolic control and identity. Theory, research, critique*, London: Taylor & Francis.

Bourdieu,P.&Passeron,J.-C.(1990).*Reproduction in education, society and culture*,London:Sage Publications.

Callahan, M. R.,Muller,C., Schiller, K. S. (2008).*Preparing for citizenship. Immigrant high school students curriculum and socialization*, Theory res soc. education.

Facchini, G, Lorz, O., Willmann, G. (2005). Asylum Seekers in Europe: The Warm Glow of a Hot Potato, *Centro Studi Luca d' Agliano Development Studies Working Papers* No. 205.

Fernández-Huertas Moraga, J. & Rapoport, H. (2015). Tradable Refugee-admission Quotas and EU Asylum Policy, *CESifo Economic Studies*, vol. 61, issue 3-4, 638-672.

Hatton, T. J. (2015). Asylum Policy in the EU: The Case for Deeper Integration, *CESifo Economic Studies*, 61, pp. 605-637.

Hatton, T. J.(2017). Refugees and asylum seekers, the crisis in Europe and the future of policy, *Econ.Policy*, 32 (91) pp. 447-496.

Ming _ YehLee , Vanessa Shenred (2002).*Socialization and immigrant student, learning in adult education programs* ,Willy periodicals inc.

Pépin, L. (2011).Education in the Lisbon Strategy: Assessment and Prospect, *European Journal of Education*, vol 46, no 1, pp. 25-35.

Penninx, R. (2003). *Integration: The Role of Communities, Institutions, and the State*. Migration information source.

Roth, F. &Thum, A. – E. (2010).Thekeyrole of education in the Europe 2020 strategy, *CEPS working document* No 338.

Schnapper D. (1992). *Europe des immigrés, essai sur les politiques d’immigration*, Paris: éditions François Bourin.

Sullivan, A. (2002).Bourdieu and education: How useful is Bourdieu’s theory for researchers?*TheNetherlands’Journal of Social Sciences*, Vol. 38, No. 2, pp. 114-166.

Schnapper, D. (1991). *La France de l’intégration Sociologie de la nation en 1990*.Paris: Gallimard.

Modood, T. (2001).Theirliberalism and our multiculturalism?*British journal of politics and international relations*, vol 3 No 2, pp. 245-257.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Canadian council of refugees.Talking about refugees and immigrants: A glossary of terms.Διαθέσιμο στο: <https://ccrweb.ca/sites/ccrweb.ca/files/static-files/eng/media/mediakit/glossary.pdf> (Ανακτήθηκε: 15/07/2019)

ΔΣΔΠ (Διεθνή Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού) Διαθέσιμο στο:<http://www.keda.uoa.gr/eclass/modules/document/file.php/TED100/%CE%94%CE%>

[B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A0%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A5%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%A5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C/H%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D.pdf](#)(Ανακτήθηκε: 12/07/2019).

Επιστημονική Επιτροπή (2017).*Το έργο της εκπαίδευσης των προσφύγων*, Αθήνα: ΥΠΠΕΘ Διαθέσιμο στο: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Pro_sfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf(Ανακτήθηκε: 12/07/2019).

Μπαλτατζής, Δ., &Νταβέλος, Π. (2009, Ιούνιος). Η σημασία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στο σύγχρονο σχολείο και τα προβλήματά της. Ανακοίνωση στο 12ο Διεθνές Συνέδριο ΚΕ.Δ.ΕΚ, Πάτρα. Διαθέσιμο στο:http://6dim-diapelefth.thess.sch.gr/Greek/Diapolitismiki_Ekpaidefsi/EishghseisDiapolEkpshs/EishghseisDiapolEkpshs2009/i_simasia_tis_diapolitismikis_ekpaidefsis.pdf(Ανακτήθηκε: 12/07/2019).

Rousseau, C. &Gozden, J. (2008). School – based Prevention programs for refugee children, *Child Adolesc Psychiatric Clin N Am*.Ανακτήθηκε από:<https://nps.uqam.ca/upload/files/prevention/rousseau.pdf>

Σκούρτου, Ε., Βαρτσάλης, Κ., Γκόβερους, Χ. (2004).*Η μετανάστευση στην Ελλάδα και εκπαιδευτική αποτίμηση της υπάρχουσας κατάστασης, προκλήσεις και προοπτικές βελτίωσης*, ΙΜΕΠΟ. Διαθέσιμο στο:[http://old.psych.uoa.gr/~vpavlop/index.files/pdf/ddpms%20IMEPO%20immigration%20and%20education%20\(Skourtou%20et%20al.\)_pdf](http://old.psych.uoa.gr/~vpavlop/index.files/pdf/ddpms%20IMEPO%20immigration%20and%20education%20(Skourtou%20et%20al.)_pdf)(Ανακτήθηκε: 11/07/2019).

Τζωρτζωπούλου Μ. &Κοτζάνη, Α. (2008).*Εκπαίδευση των Αλλοδαπών μαθητών Διεύρυνση προβλημάτων και της προοπτικής επίλυσής τους*, ΕΚΚΕ, Εθνικό κέντρο

κοινωνικών ερευνών, Διαθέσιμο
στο: <https://www.ekke.gr/publications/wp/wp19.pdf> (Ανακτήθηκε: 10/07/2019).

Τσιτσελίκης, Κ. (2002). *Η μειονοτική εκπαίδευση της Θράκης*, Αθήνα: Κλειδιά Αντικλείδια. Διαθέσιμο στο: <https://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3230/936.pdf> (Ανακτήθηκε: 02/07/2019).

UNICEF (2001). Διακρίσεις – Ρατσισμός – Ξενοφοβία στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, Διαθέσιμο στο: <http://www.unicef.gr/reports/racism.php> (Ανακτήθηκε: 12/07/2019).

PEDIAProject (July 2018 – March 2019). *Providing Education and Immediate Accommodation to Migrant Children in Greece*, IOM, Διαθέσιμο στο: https://greece.iom.int/sites/default/files/PEDIA%20Newsletter_July%202018%20-%20March%202019.pdf (Ανακτήθηκε: 25/06/2019).

ΦΕΚ (ΦΥΛΛΑ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ)

- ΦΕΚ 287/τΑ/ 16-1929
- ΦΕΚ 184/Α/4-11-1991
- ΦΕΚ 91/Α/2-5-2001
- ΦΕΚ 42/Α/23/2/2007
- ΦΕΚ Α49/24-03-2010
- ΦΕΚ 215/Α/30-9-2011
- ΦΕΚ Α 80/01-04-2014
- ΦΕΚ 76/Α/09-07-2015
- ΦΕΚ 167/Α/30-9-1985
- ΦΕΚ 173/Α/24-11-1983
- ΦΕΚ 188/Α/23-9-1997
- ΦΕΚ 206/Α/3-9-1998

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΗΜΙΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΑΞΟΝΑΣ 1

- Περιοχή
- Εκπαιδευτικό προσωπικό
- Τύπος (πρωτοβάθμια – δευτεροβάθμια)
- Μαθητικός πληθυσμός
- Ιστορικό σχολείου

ΑΞΟΝΑΣ 2

- Δημογραφικά χαρακτηριστικά εκπαιδευτικού
- Φύλο εκπαιδευτικού
- Ηλικία
- Σπουδές
- Χρόνια υπηρεσίας γενικά και στο συγκεκριμένο σχολείο

ΑΞΟΝΑΣ 3

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

- Ποια είναι η εθνική καταγωγή των μαθητών;
- Ποιο είναι το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των μαθητών;
- Ποιες είναι οι επιδόσεις των μαθητών;
- Πόσο καλά ανταποκρίνονται στα μαθήματα;

- Τι δυσκολίες αντιμετωπίζουν συχνότερα;
- Τι σχέσεις αναπτύσσουν τόσο μεταξύ τους όσο και με γηγενείς μαθητές; Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα, ανυπάρχουν;
- Ποια είναι η αντιμετώπιση των γηγενών απέναντι στους μη γηγενείς μαθητές/ μαθήτριες;

ΑΞΟΝΑΣ 4

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ/ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ

- Σε ποια γλώσσα γίνονται τα μαθήματα;
- Ποιος είναι ο τρόπος διεξαγωγής τους;
- Υπάρχουν επιπλέον μαθησιακές δραστηριότητες για τους μη γηγενείς μαθητές; ποιες είναι αυτές;
- Λειτουργεί στο σχολείο τάξη- τμήμα υποδοχής;
- Ποιες είναι οι πιο αποτελεσματικές μαθησιακές δραστηριότητες κατά τη γνώμη σας για τους μη γηγενείς μαθητές;
- Οι καθηγητές έχουν προσαρμοστεί πάνω στην εκπαίδευση μεταναστών; Έχουν επιμορφωθεί σχετικά; Αντιμετώπισατε κάποιο πρόβλημα στον εργασιακό χώρο;
- Έχουν εμπειρία πάνω στην εκπαίδευση μεταναστών;
- Παρατηρούνται συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών; Αν ναι, πως τις αντιμετωπίζετε;
- Υπάρχει διαχωρισμός και αποκλεισμός μεταξύ των μαθητών; Ποια ήταν η αντιμετώπιση τόσο των γηγενών όσο και των μη γηγενών μαθητών προς εσάς; Υπάρχουν διαφοροποιήσεις; Οι μαθητές που προέρχονται από την ίδια γεωγραφική περιοχή με ίδιο θρήσκευμα και ίδιες αξίες, ένιωσαν περισσότερη οικειότητα;
- Πως είναι οι σχέσεις, η επικοινωνία και η αλληλεπίδραση με τους γονείς των γηγενών μαθητών; Με τους γονείς των μη γηγενών; Έχετε αντιμετωπίσει προβλήματα;

ΑΞΟΝΑΣ 5

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Θεωρείτε ότι το υφιστάμενο αναλυτικό πρόγραμμα μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην εκπαίδευση των μεταναστών;
- Αν ναι, κατά ποσό πιστεύετε ότι γίνεται; Ποια είναι τα δυνατά και ποια τα αδύνατα σημεία του;
- Εσείς τι διδακτικές μεθόδους και μαθησιακές δραστηριότητες εφαρμόζετε για να βελτιώσετε την εκπαίδευση των μεταναστών; Η κουλτούρα σας διαδραματίζει ρόλο στην διδασκαλία σας; Στην επικοινωνία σας με τους μη γηγενείς;
- Η Ελλάδα επίσημα με βάση το υφιστάμενο ρυθμιστικό πλαίσιο έχει υιοθετήσει τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, εσείς πιστεύετε ότι εφαρμόζονται οι αρχές της στην πράξη;
- Ποιες άλλες ενέργειες που μπορούν να βοηθήσουν στην ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών χρησιμοποιείτε τόσο εσείς όσο και το σχολείο σας;

ΑΞΟΝΑΣ 6

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

- Ποια μέτρα θεωρείτε ότι πρέπει να ληφθούν σε επίπεδο εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής αλλά και σε επίπεδο σχολικής πράξης για μια αποτελεσματικότερη εκπαίδευση και ένταξη των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα;